

Hanna-Riikka Rissanen

Anne Vuori

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysalan AMK-tutkinto

Sosionomi (AMK), 210 op

Opinnäytetyö, 2022

VARHAISKASVATUKSEN KOLMIPORTAINEN TUKI KESKI-SUOMESSA

TIIVISTELMÄ

Hanna-Riikka Rissanen ja Anne Vuori

Varhaiskasvatuksen kolmiportainen tuki Keski-Suomessa

Sivut 46 ja liitteet 3

Kevät 2022

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tuoda esiin toimiviksi havaittuja menetelmiä tuen antamiseksi varhaiskasvatuksessa kolmiportaisen tuen eri tasoilla. Tutkimuksen pääpaino oli selvittää, miten varhaiskasvatuksen ammattilaiset antavat lapsille tukea arjessa ja kuinka erilaisia käytäntöjä tuen järjestämiseksi on eri kunnissa ja työyksiköissä. Tutkimustuloksia voi käyttää uusien varhaiskasvatussuunnitelmien tekemiseen kunnissa, jotta tukea tarvitseville lapsille voidaan tarjota monipuolista tukea varhaiskasvatustilain edellyttämällä tavalla. Keräämällämme tiedolla voi yhtenäistää käytäntöjä ja antaa tukea yhdenvertaisesti toimipaikasta riippumatta. Tutkimuksen aihe oli ajankohtainen, sillä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden päivitys tulee voimaan syksyllä 2022.

Teoreettisia lähtökohtia työssä olivat laadukas, varhaiskasvatustilain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin pohjautuva varhaiskasvatus ja sen tuen taustat, tarpeet ja tasot. Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena, jonka aineisto kerättiin kyselyn avulla.

Tutkimukseen osallistui 42 vastaajaa yhdestätoista kunnasta Keski-Suomen alueelta. Aineisto analysoitiin teemoihin jakamalla, minkä jälkeen tuloksia peilattiin tietoperustaan sekä varhaiskasvatustilain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Tuloksista selvisi, että suurimmalla osalla työskentelypaikkakunnista oli käytössä kolmiportaisen tuen malli. Menetelmät tuen antamiseen olivat kirjavia tuen eri tasoilla. Havaittiin, että käytössä olevien termien selventämiselle ja sisällön yhtenäistämiseksi on tarvetta.

Asiasanat: inklusio, kolmiportainen tuki, varhaiskasvatustilain, varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

ABSTRACT

Hanna-Riikka Rissanen ja Anne Vuori

Three-level support for early childhood education in Central Finland

Pages 46 and appendices 3

Spring 2022

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree in Social Services

The aim of this study was to highlight the methods that have been found to be effective in providing support in early childhood education at different levels of support. The focus of the study was to find out how early childhood education professionals provide support to children in everyday life and how there are different practices for organizing support in different municipalities and work units. The research results can be used to make new early childhood education plans in municipalities so that children in need of support can be provided with a variety of support as required by the Early Childhood Education Act. The information we collect can harmonize practices and provide support on an equal footing, regardless of location. The topic of the study was topical, as the update of the criteria for the early childhood education plan will take effect in the autumn of 2022.

Theoretical basic in the work were high-quality early childhood education based on the Early Childhood Education Act and the principles of the Early Childhood Education Plan and the backgrounds, needs and levels of its support. The study was carried out as a qualitative study, the data of which were collected by means of a survey.

The survey involved 42 respondents from eleven municipalities in Central Finland. The material was analyzed by dividing

it into themes, after which the results were reflected in the data base and in the Early Childhood Education Act and the basics of the early childhood education plan. The results showed that the three-level support model was used in most workplace municipalities. The methods used to provide support varied at different levels of support. It was found that there is a need to clarify the terms used and to harmonize the content.

Keywords: basics of the early childhood education plan, Early Childhood Education Act, inclusion, three-level support

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 VARHAISKASVATUSTA OHJAAVAT SUUNNITELMAT	7
2.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.....	8
2.2 Lapselle tehtävä varhaiskasvatussuunnitelma	9
2.3 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden uudistus	10
3 LAPSEN TUEN TARVE	13
3.1 Tuen tarpeen taustoja	14
3.2 Tuen antaminen varhaiskasvatuksessa	16
3.3 Varhainen puuttuminen, monialainen yhteistyö ja inkluusio	18
4 LAPSEN TUKI - KOLMIPORTAISEN TUEN MALLI.....	20
4.1 Tuen tasot varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa	21
4.2 Tuen muodot varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa	23
5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	24
5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	25
5.2 Tutkimusmenetelmät ja -ympäristö	25
5.3 Aineiston keruu, analyysi ja eettinen pohdinta	27
6 TULOKSET	31
6.1 Tuen tarpeen arviointi	31
6.2 Yleinen tuki	33
6.3 Tehostettu tuki	34
6.4 Erityinen tuki	36
6.5 Tuen antamisen haasteet.....	38
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	39
8 POHDINTA	40
LÄHTEET.....	44
LIITE 1. Kysely.....	47

LIITE 2. Saatekirje Varhaiskasvatuspäälliköille:.....	49
LIITE 3. Muistutuskirje	50

1 JOHDANTO

Kolmiportainen tuki tulee varhaiskasvatukseen syksyllä 2022. Kuntien tulee tarjota varhaiskasvatuksessa mallin mukaista tukea: kasvua ja kehitystä tuetaan yleisesti, tehostetusti ja erityisesti. Lapsilla on jo ennen lain päivitystä ollut oikeus tarvittavaan tukeen, ja tämä lakiin lisättävä malli onkin jo monen kunnan varhaiskasvatusstrategiassa. Tavoitteena on, että lapset kaikkialla Suomessa olisivat tasa-arvoisessa asemassa varhaiskasvatuksessa. Tämän jälkeen varhaiskasvatuksen järjestäjät ja yksityiset palveluntuottajat päivittävät omat paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmansa valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Päivitettyjen paikallisten varhaiskasvatussuunnitelmien mukaan toimitaan elokuusta 2022 lähtien. Lapsella on oikeus saada oikea-aikaista ja riittävää tukea. (Opetushallitus, 2021-c.)

Opinnäytetyömme aihe on ajankohtainen, sillä varhaiskasvatuksen päivitetty perusteet julkaistiin helmikuussa 2022. Opinnäytetyön tarkoituksena on tuoda esiin toimiviksi havaittuja menetelmiä tuen antamiseksi varhaiskasvatuksessa kolmiportaisen tuen eri tasoilla. Tutkimuksen pääpaino on selvittää miten varhaiskasvatuksen ammattilaiset antavat lapsille tukea arjessa, ja mitä menetelmiä on käytössä tuen järjestämiseksi eri kunnissa ja työyksiköissä. Tutkimustuloksia voi käyttää apuna uusien varhaiskasvatussuunnitelmien tekemiseen kunnissa, jotta tukea tarvitseville lapsille voidaan tarjota monipuolista tukea varhaiskasvatukseen edellyttämällä tavalla. Keräämälläme tiedolla voi yhtenäistää käytäntöjä ja antaa tukea yhdenvertaisesti toimipaikasta riippumatta.

Tutkimusaineisto kerättiin Keski-Suomen alueen varhaiskasvattajilta kyselylomakkeen avulla. Kysymysten avulla selvitettiin arjen menetelmiä antaa yleistä-, tehostettua- ja erityistä tukea, diagnoosin vaikutus tuen saamiseen sekä se, onko kolmiportaisuus käytössä työpaikkakunnalla. Tutkimustulosten mukaan varhaiskasvattajilla on käytössä monia menetelmiä tuen antamiseksi, mutta niiden käytölle ei ole yhtenäistä linjaa. Tuen eri tasot määritellään paikkakunta-kohtaisesti.

2 VARHAISKASVATUSTA OHJAAVAT SUUNNITELMAT

Varhaiskasvatustalaki määrittelee alan työtä ja lakisääteinen varhaiskasvatussuunnitelma toimii ohjenuorana kaikelle toiminnalle. Kolmiportaisen tuen mallissa varmistetaan, että jokainen lapsi saa tarvitsemansa kehityksen ja oppimisen tuen jo varhaiskasvatuksessa. Monet kunnat ovat järjestäneet lapsen tuen varhaiskasvatuksessa aiemminkin kolmiportaisen tuen mallin mukaan. Uusi laki ja sen perusteet velvoittavat tätä jatkossa kaikilta kunnilta sekä yksityisiltä toimijoilta. Inklusioperiaatteen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa tarkentuu myös. Uudistuksen tarkoituksena on tuoda pitkään kaivattuja muutoksia varhaiskasvatuksen menetelmiin ja työtapoihin. Lapselle tulee oikeus muun muassa tarvittaviin apuvälineisiin varhaiskasvatuksessa. Uudistus näkyy myös lapselle tehtävässä henkilökohtaisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Tuki tulee muodostamaan jatkumon lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja siirryttäessä perusopetukseen. Erityisestä- ja tehostetusta tuesta tehdään jatkossa hallintopäätökset. Tuen tarvetta pohdittaessa lapsen ja huoltajien kuuleminen ja arvostava kohtaaminen ovat tärkeitä. Lapsen etu on avainasemassa. (Opetushallitus, 2021-c.)

Varhaiskasvatustalassa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen järjestämisestä ja tuottamisesta sekä varhaiskasvatuksen tietovarannoista. Varhaiskasvatuksen toimintamuotoja ovat päiväkodissa järjestettävä päiväkotitoiminta, perhepäiväkodin perhepäivähoito sekä varhaiskasvatus-toiminta, jota järjestetään toiminnalle soveltuvassa paikassa. Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, lastensuojelusta ja muusta sosiaalihuollosta, neuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa. Lapsella on oikeus saada kehityksensä ja hyvinvointinsa tueksi sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia sekä palveluja sosiaalihuoltolain, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain, kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain ja terveydenhuoltolain mukaisesti. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja tuottajan on tarpeen mukaan toimittava yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollosta vastaavien tahojen kanssa lapsen tarvitseman tuen ja palvelujen kokonaisuuden arvioimiseksi, suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi. (L 540/2018.)

Varhaiskasvatukseen tulee uudistuksen myötä uusi kokonaisuus, joka sisältää kohdat: “Oikeus varhaiskasvatukseen annettavaan tukeen”, “Lapsen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tukeminen”, “Lapsen tuen toteutus”, “Lapselle annettavat tukipalvelut”, “Tuen tarpeen arviointi” sekä “Päätös tuesta ja tukipalveluista”. (Opetushallitus, 2022.)

2.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Opetushallitus määrää varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, jotka ovat kansallinen normi. Perusteiden tarkoitus on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteuttamista koko maassa, toteuttaa varhaiskasvatusta säädettyjä tavoitteita sekä ohjata varhaiskasvatuksen laadun kehittämistä. Siinä määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lapsen vanhempien tai huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen oman varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä. Kunta tai kuntayhtymä laatii paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman, jossa otetaan huomioon pedagogiset painotukset ja varhaiskasvatuksen järjestämisen kannalta merkitykselliset seikat sekä yhteistyö varhaiskasvatuksen, opetuksen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten ja muiden yhteistyötahojen välillä. Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa määritellään tulkitsemis- ja avustamispalveluihin sekä apuvälineisiin liittyvät hallinnolliset käytänteet varhaiskasvatuksen järjestäjän päättämällä tavalla. (Opetushallitus, 2018.)

Uusimmat varhaiskasvatuksen perusteet ovat otettu käyttöön elokuussa 2019. Paikallisella tasolla suunnitelmat velvoittavat varhaiskasvatuksen henkilöstön sitoutumaan varhaiskasvatukseen sekä perusteiden arvoperustan, sisältöjen ja tavoitteiden mukaiseen toimintaan. Lapsella on oikeus laadukkaaseen varhaiskasvatukseen, johon kuuluvat sensitiivinen vuorovaikutus, lasten mielenkiinnon kohteiden huomioiminen, oppimisympäristöjen rakentaminen yhdessä lasten kanssa, välittävä huolenpito sekä leikin ja oppimisen mahdollistaminen. Varhaiskasvatuksen perusteet toimivat laatukäsikirjana, jolla varmistetaan tasalaatuinen varhaiskasvatus asuinpaikasta riippumatta. (Opetushallitus, 2021-c.)

Varhaiskasvatuksessa rakennetaan laaja-alaista osaamista, joka on ajattelua ja oppimista, kulttuurista osaamista, vuorovaikutusta ja ilmaisua, itsestä huolehtimista ja arjen taitoja, monilukutaitoa sekä tieto- ja viestintäteknologista osaamista sekä osallistumista ja vaikuttamista. Varhaiskasvatuksen perusteet velvoittavat varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin uudistamista ja kehittämistä. Arvioinnissa mietitään, miten eri työ- ja toimintatavat parhaiten tukevat lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista sekä lapsen edun toteutumista. Arviointia tehdään monella tasolla: kansallisella ja paikallisella, lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioidaan yhdessä huoltajien kanssa. Arvioinnin avulla tehdään näkyväksi varhaiskasvatuksen vahvuuksia ja kehittämiskohteita. (Opetushallitus, 2021-a.)

Varhaiskasvatuksen perusteiden päivitys käynnistyi varhaiskasvatuslakiin tulevien muutosten vuoksi, ja se julkaistiin 2022 helmikuussa. Päivityksessä määritellään entistä tarkemmin kolmiportaisen tuen mallin mukaan tuen tasot ja muodot sekä se, miten tukea annetaan. Kolmiportaisessa tuen mallissa lapselle annettavan tuen tasot jaotellaan yleiseen-, tehostettuun- ja erityiseen tukeen. Tuen tarve arvioidaan yksilölliset tarpeet huomioiden. Lapsella tulee olla oikeus varhaiskasvatuksessa osallistumisen edellyttämiin apuvälineisiin. (Opetushallitus, 2021-a.)

2.2 Lapselle tehtävä varhaiskasvatussuunnitelma

Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on laadittava henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma, joka on lapsen pedagoginen asiakirja. Suunnitelmaan on kirjattava tavoitteet lapsen varhaiskasvatuksen toteuttamiseksi lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevalla tavalla sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi. Suunnitelmassa on mahdollisuus tehdä näkyväksi kunkin lapsen vahvuudet ja voimavarat sekä yksilölliset tarpeet. Suunnitelmaan kirjataan myös lapsen tuen tarve, tukitoimenpiteet ja niiden toteuttaminen. Suunnitelma laaditaan yhteistyössä henkilöstön, huoltajien ja lapsen kanssa. Laatimiseen osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt. Päiväkodeissa suunnitelmista vastaa varhaiskasvatuksen opettaja ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai

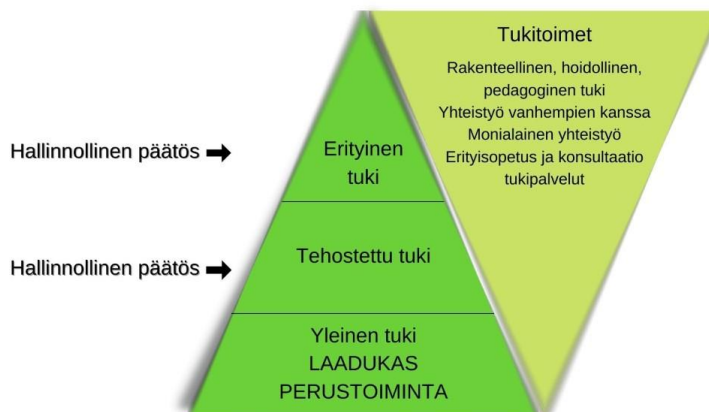
niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamista voidaan hyödyntää lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tunte muksen osalta. Perhepäivähoidossa olevalle lapselle suunnitelman tekee perhepäivähoitaja yhdessä lapsen huoltajien ja muiden tarvittavien tahojen kanssa. (L 540/2018.)

Lapsen mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon suunnitelmassa. Varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen voivat osallistua lapsen kehitystä ja oppimista tukevat viranomaiset, asiantuntijat ja muut tarvittavat tahot. Jos tuen tarpeen arviointi edellyttää sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten asiantuntemusta, on tämän tahon osallistuttava arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä tuen tarpeen riittävyttä ja tarkoituksenmukaisuutta on arvioitava vähintään kerran vuodessa tai useammin, jos lapsen tarpeet sitä edellyttävät. (Opetushallitus, 2018.)

2.3 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden uudistus

Pääministeri Marinin hallitusohjelman mukaan varhaiskasvatukseen kehitetään kolmiportaisen tuen malli (Valtioneuvosto, 2019, s.167). Nykyisessä varhaiskasvatuslaissa ei ole säädetty varhaiskasvatuksessa annettavan tuen rakenteesta. Lainsäädännön uudistamisen yhteydessä perustuslaki- ja sivistysvaliokunta huomasivat, että lakiehdotukseen ei sisältynyt erityisiä säännöksiä vammaisen tai muun erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen tukitoimien järjestämisestä. (Sivistysvaliokunta, 2018). Uudistuksen myötä kolmiportaisuudella on jatkumo varhaiskasvatuksesta perusopetukseen ja toisen asteen opintoihin. Alla olevan kuvion mukaisesti tehostetun ja erityisen tuen tasolla tehdään hallintopäätökset annettavasta tuesta. Tuki toteutetaan osana varhaiskasvatuksen toimintaa inklusiivisesti. Lakia sovelletaan kaikkiin varhaiskasvatuslain alaisiin toimijoihin. (Hankasalmi, tulossa)

Varhaiskasvatuksen tuen tasot

Kuvio 1. Tuen tasot 2022 (Hankasalmi, tulossa)

Lapsella on oikeus saada kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tukea varhaiskasvatuksessa, tuki vahvistuu tuen tarpeen kasvaessa. Tuen antaminen aloitetaan aina heti tuen tarpeen ilmetyä. Tuen tarvetta arvioidaan havainnoimalla, se on aina yksilöllistä, mutta yksilöllisyyden taso kasvaa siirryttäessä tehostettuun ja erityiseen tukeen. Tuen saaminen edellyttää huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä, tehostetussa ja erityisessä tuessa yhteistyö erityisopettajan ja muiden asiantuntijoiden kanssa korostuu. Lapsen saama tuki ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia, kaikilla tuen tasoilla lapsella on oikeus tarvitsemiinsa palveluihin ja apuvälineisiin tuen tarpeen mukaisesti. Erityisen- ja tehostetun tuen piiriin kuuluva lapsi on otettava huomioon päiväkodin ja henkilöstön mitoituksissa, ja tarpeen mukaan lapselle annetaan varhaiskasvatusta pien- tai erityisryhmässä. (Opetushallitus, 2022.)

Yleinen tuki koskee kaikkia varhaiskasvatuslain piirissä olevia lapsia, ja sen tavoitteena on vaikuttaa varhaisessa vaiheessa. Tuki sisältää yksittäisiä tukimuotoja, kuten pedagogisia ratkaisuja ja tukitoimia. Pääsääntöisesti se on lyhytkestoisista, intensiteetiltään matalampaa kuin tehostetussa- tai erityisessä tuessa eikä vaadi hallintopäätöstä. Tehostettua tukea annetaan matalalla kynnyksellä, kun yleinen tuki ei ole riittävää ja niin kauan kuin lapsi sitä tarvitsee. Tuen aloittaminen

ei edellytä diagnoosia tai kuntoutuksen olemassaoloa, mutta edellyttää hallintopäätöksen. Erityiseen tukeen siirrytään, kun tehostettu tuki ei ole riittävää. Yleensä erityistä tukea annetaan lapselle, jolla on vamma, sairaus, kehityksen viivästymä tai muu toimintakykyä merkittävästi alentava oppimisen ja kehityksen haaste. Erityinen tuki on vahvin tuen muoto ja se suunnitellaan aina yksilöllisesti lapsen toimintakyky huomioiden. Se on jatkuvaa, kokoaikaista tukea, jossa käytetään useita tukimuotoja ja -palveluja. Tuki edellyttää hallintopäätöksen. Lapselle annettava erityinen tuki voi sisältää lapsen tarvitsemia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia toimia. (Opetushallitus, 2022.)

Pedagogisen tuen muotoja ovat varhaiskasvatuksen toistuvien toimintojen ja struktuurin luominen päivärakenteeseen, sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat sekä lapsen tarpeisiin vastaamisen edellyttämät yhteiset pedagogiset toimintatavat- ja menetelmät. Pedagogisena tukimuotona voidaan pitää myös toiminnan suunnittelua, havainnointia, dokumentointia ja arviointia sekä erityisopettajan antamaa opetusta ja konsultaatiota. Rakenteellisia tuen muotoja ovat henkilöstön osaamisen lisääminen, henkilöstön lisääminen lapsiryhmään tai henkilöstörakenteen tarkastelu ja ryhmäkoon pienentäminen. Rakenteellisia tuen muotoja ovat myös varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttäminen. Hoidollinen tuki on keinoja, joilla vastataan lapsen sairaanhoidollisiin, perushoitoon, hoivaan ja avustamiseen liittyviin tarpeisiin. (Opetushallitus, 2022.)

Lapsella on oman tuen tarpeensa sitä edellyttäessä oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan antamaa konsultaatiota ja opetusta, sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkitsemis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä. Apuvälineitä ovat muun muassa liikkumiseen ja muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt, kuten pyörätuoliliuskat ja kaiteet, sekä lapsen kommunikaatioon, näköön, kuuloon, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen liittyvät järjestelyt. Lapsen kehityksen ja oppimisen tukemiseksi tarvittavia apuvälineitä ovat muun muassa aktivointilelut sekä kommunikointia ja vuorovaikutusta tukevat välineet esimerkiksi tietotekniset sovellukset, pelit ja äänikirjat. (Opetushallitus, 2022.)

Tuen tarvetta, riittävyttä ja toteutumista on arvioitava vähintään kerran vuodessa tai tuen tarpeen muuttuessa. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja sekä lapsen kehitystä ja oppimista tukevat muut viranomaiset, asiantuntijat ja muut tarvittavat tahot osallistuvat arviointiin tarpeen mukaan. Jos tuen tarpeen arviointi edellyttää sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten asiantuntemusta, on näiden osallistuttava arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä. Arvioinnissa on huomioitava lapsen mielipide ja toivomukset ja tehtävä yhteistyötä huoltajien kanssa. (Opetushallitus, 2022.)

Tehostetun- ja erityisen tuen tasoilla annettavasta tuesta on tehtävä hallintopäätös viipymättä varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa olevassa kunnassa. Päätöksessä on mainittava tuen muodot, varhaiskasvatuksen järjestämispaikka ja lapsen tukipalvelut. Yksityisen palveluntuottajan tuottaman varhaiskasvatuksen päätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä toimipaikan sijaintikunta. Lapsen huoltaja tai varhaiskasvatuksen henkilöstö voivat tehdä aloitteen tehostetun ja erityisen tuen antamisesta. (Opetushallitus, 2022.)

3 LAPSEN TUEN TARVE

Tuen tarve voi johtua kehityksen viivästyästä, vammasta tai sairaudesta. Tuen tarpeessa olevan lapsen nimeäminen, diagnostiikka ja luokittelut ovat saaneet osakseen kritiikkiä, koska ne kohdistuvat yksittäiseen lapseen alleviivaten ja leimaten sairautta tai vammaa. Yleinen suuntaus on yhteisön esteiden ja rajoitusten tarkastelun lisääminen; kasvu- ja oppimisympäristöt rakennetaan lapsen tarpeista lähtöisin. Identifioimalla tuen tarpeessa olevat lapset, saadaan resurssit, menetelmät ja interventiot kohdistetuiksi tarpeen mukaisesti. (Pihlaja & Neitola, 2017, s.2—3.) Tuen tarpeen taustalla voivat olla esimerkiksi traumaattinen kriisi, lastensuojelullinen tarve, vamma, pitkäaikaissairaus tai muu erityistä tukea edellyttävä haaste kuten neuropsykologisen kehityksen häiriöt, kehitysviivästyminen, tarkkaavaisuuden häiriö, motoriset vaikeudet, puheen- tai kielenkehityksen

vaikeudet, tunne-elämän vaikeudet, monimuotoinen kehityshäiriö tai vieras- ja monikielisyys (Pihlaja & Viitala, 2018).

3.1 Tuen tarpeen taustoja

Tuen tarpeen taustalla on usein oppimisvaikeuksia, neurologisperäisiä kehityshäiriöitä tai joko kognitiivisen tai motorisen kehityksen haasteita. Tällaisia erityisvaikeuksia ovat muun muassa hahmottamisen ja tarkkaavaisuuden pulmat, puheen- ja kielenkehitykseen, motoriseen- sekä fyysiseen kehitykseen sekä fyysiseen ja psyykkiseen kokonaiskehitykseen liittyvät poikkeavuudet. Osa lasten toimintakyvyn häiriöistä on sellaisia, että niihin liittyy sekä neurologisia että psyykkisiä tekijöitä eli kyse on neuropsykiatrisista vaikeuksista. (Geitel & Keisala, 2020.) Konkreettisia varhaisia oireita ovat ongelmat toiminnanohjauksessa, nukkumisessa, ruokailussa, käytöksessä, vuorovaikutuksessa, mielialoissa, keskittymisessä, aistitoiminnoissa, motoriikassa, kielen kehityksessä tai yleisessä kehityksessä (Jäntti & Savinainen, 2019).

Motorinen kehitys on yksilöllistä. Jotkut haasteet motorisessa kehityksessä johtuvat kehityksen viivästymisestä. Huomattavia motorisia vaikeuksia omaavilla lapsilla on usein vaikeuksia liikuntataitojen oppimisessa sekä muissa karkea- ja hienomotorisissa toiminnoissa. Motoriset taidot jaetaan kolmeen osaan: karkea-motorisiin taitoihin (juokseminen ja hyppääminen), hienomotorisiin taitoihin (kirjoittaminen ja kengännauhojen solmiminen) sekä havaintomotorisiin taitoihin (lapsen kyky hahmottaa omaa kehoaan suhteessa ympäröivään tilaan, aikaan ja voimaan). (Neuvokas perhe, 2020.)

Tarkkaavaisuuteen, keskittymiseen, aktiivisuuteen ja ylivilkkauteen liittyvät haasteet ovat yleisimpiä tuen tarpeen perusteita varhaiskasvatusikäisillä. Yhteinen termi näille aivojen toimintaan liittyville poikkeavuuksille ja psykiatrisille oireille on ADHD. Lapsi, jolla on ADHD, voi olla lyhytjäntteinen ja tapaturma-altis, tekee huolimattomuusvirheitä eikä jaksaa odottaa vuoroaan. Lapsen on vaikea ymmärtää seurauksia ja pienetkin ärsykkeet häiritsevät keskittymistä. Hahmotushäiriö on yleistermi vaikeuksille, jotka johtuvat aivojen erikoisesta tavasta käsitellä

näköhavaintoon sekä tilan ja tilasuhteiden tunnistamiseen liittyvää informaatiota. Hahmotushäiriössä näönvarainen tunnistaminen ja erottelu sekä suhteiden ja liikkeen käsittely on vaikeaa. Haasteita ilmenee usein sosiaalisten tilanteiden hahmottamisessa, matemaattisten valmiuksien kehittämisessä sekä luetun ja kuvallisen materiaalin ymmärtämisessä. Hahmotushäiriö voi liittyä CP-vammaan, ADHD:hen, kielellisiin erityisvaikeuksiin tai olla erilaisten oppimisvaikeuksien taustatekijänä. (Geitel & Keisala, 2020.)

Kehitysvammaisuus tarkoittaa vaikeutta oppia ja ymmärtää uusia asioita. Se voi johtua kromosomipoikkeavuudesta, sikiöaikaisesta kehityksestä, synnytyksen aikaisesta komplikaatiosta tai lapsuuden tapaturmasta. Kehitysvammaisuutta on eri asteista lievästä oppimisen vaikeudesta vaikeaan, kokonaisvaltaiseen vammaan. (Marttila-Ojala, 2021.) Perinteisesti kehitysvammaisuus on määritelty älykkyyssosamäärän perusteella. Kehitysvammaisuus ilmenee lapsella kuitenkin laaja-alaisesti: sosiaaliset-, kielelliset-, motoriset-, älylliset- ja omatoimisuustaidot sekä tarkkaavaisuus ja havaintojen teko ympäristöstä eivät kehity samalla tavoin kuin lapsilla, joilla ei ole kehitysvammaa. Nykyisin kehitysvamma ymmärretään lapsen toimintakyvyn ja toimintaympäristön välisenä suhteena eikä sitä pidetä enää muuttumattomana ominaisuutena. (Pihlaja, 2018, s. 289.) Muita vammoja voivat olla kuulo-, näkö- ja liikuntavamma (Pihlaja, 2018).

Autismikirjon häiriö on neurobiologinen kehityshäiriö, jossa lapsen aivot toimivat poikkeavalla tavalla. Häiriölle ominaista ovat esimerkiksi erilaiset aistien yli- tai aliherkkytykset. Autismikirjossa on kyse elämänmittaisesta tilasta ja tärkeintä on tukea lapsen arjen toimintakykyä ja yksilöllisiä vahvuuksia. Häiriö voi esiintyä lievinä arjen haasteina tai luoda vahvan tuen tarpeen läpi elämän. Autismikirjon häiriö voi olla esimerkiksi Aspergerin oireyhtymä, disintegratiivinen kehityshäiriö tai epätyypillinen tai lapsuusiän autismi. Häiriö havaitaan usein lapselle poikkeavan vuorovaikutus- ja kommunikointitavan sekä kapea-alaisen kiinnostuksen kohteen avulla. (Autismiliitto, i.a.)

Kaltoinkohtelun vaikutuksia on tutkittu esimerkiksi laajassa yhdysvaltalaisessa ACE-tutkimuksessa (Adverse Childhood Experience). Vuorovaikutuksen ja kasvu ympäristön häiriöt vaikuttavat lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin. Avun

suuntaamisen kannalta on tärkeää erottaa, onko kyse neurobiologisesta haasteesta vai kasvuympäristön aiheuttamasta tuen tarpeesta. Psykkinen trauma voi syntyä lapsuudessa, kun lapsi altistuu läheisissä suhteissaan haitallisille tekijöille kuten aikuisten päihteiden käytölle, lähisuhdeväkivallalle tai muille kaltoinkohtelun muodoille. (Felitti, 2009, s. 131—132.)

Yleisimpiä tuen tarpeen taustalla olevia pitkäaikaissairauksia ovat erilaiset allergiat, astma, diabetes ja epilepsia, jotka edellyttävät lääkettä. Varhaiskasvatuksen perusteiden mukaisesti lapselle laaditaan tällöin lääkehoitosuunnitelma osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Pitkäaikaissairaana lapsen tuen tarve huomioidaan pedagogisessa suunnittelussa sekä vanhempien kanssa tehtävässä ja monialaisessa yhteistyössä. Varhaiskasvatuksen ammattilaisilla tulee olla oleellinen tieto lapsen sairaudesta, jotta se voidaan huomioida lapsiryhmässä. Varhaiskasvatuksen ja terveydenhuollon välinen yhteistyö korostuu ja konsultoinnin tarve lisääntyy. (Marttila-Ojala, 2021.)

3.2 Tuen antaminen varhaiskasvatuksessa

Neuropsykologiseen kehitykseen kuuluu lapsen säätelytaitojen tukeminen. Ihmisen toimintaa ohjaavat tunteet ja ajattelu. Varhaiskasvattajan tehtävänä on auttaa lasta sekä opettaa ja mallintaa lapsille säätelytaitojen kehittymistä eli tunteiden, ajattelun ja käytöksen säätelyä. Lapsi tarvitsee aikuisen ohjausta, sääntöjä, neuvoja ja rajoja rauhoittuakseen ja kokeakseen olonsa turvalliseksi. Vuorovaikutussuhde läheisiin ihmisiin määrittää lapsen aivojen, kehon ja mielen kehityksen suunnan. Myönteinen ja kannustava vuorovaikutus on erityisen tärkeää tuen tarpeen lapsilla. Myönteisellä vuorovaikutuksella tarkoitetaan hellää ja lämmintä koskettamista, silittelyä ja läheisyyttä sekä hyväksyntää viestittäviä katseita ja äänensävyä. Lapsen minäkäsityksen muotoutumiseen vaikuttaa se, miten lapsen kanssa ollaan, eli onko yhdessäolo myönteisesti virittynyttä vai ei. (Sajaniemi, 2015.)

Varhaiskasvatuksessa lapsen kehityksen ja oppimisen tukeminen on ensisijaisesti toisella tavalla toimimista pedagogisesti. Aikuisen on joustavasti kyettävä

mukauttamaan toimintaansa vastatakseen lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Erilaiset pedagogisen toiminnan mallit, kuten oppimisympäristöjen muokkaaminen lapselle sopivaksi, kuuluvat ammattikasvattajan työtapoihin. Arjen toisin toimimista pohdittaessa, varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki on tärkeässä asemassa. Joissain tapauksissa lapsen tuen tarve edellyttää rakenteellisia tukitoimia esimerkiksi ryhmäkoon pienentämistä tai lapsen sijoittamista pien- tai erityisryhmään. Inklusioperiaatteen mukaisesti pyritään kaikkia lapsia palveleviin ryhmiin, joihin lapsen tarvitsema tuki tuodaan. Pedagoginen toisin toimiminen tarkoittaa aina sitä, että kasvattajan toiminta ja vuorovaikutus lapsen kanssa on tavoitteellisempaa ja tietoisempaa. Tärkeään rooliin nousevat lapsen toiminnan havainnointi ja dokumentointi, jotka ovat varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioinnin ja kehittämisen keskeiset työmenetelmät. Kokonaisuus on prosessi, joka vahvistaa lapsen ja vanhempien osallisuutta ja tukee ammattikasvattajien keskinäistä dialogia. Nämä ovat oleellisia elementtejä tukea tarvitsevien lasten laadukkaana varhaiskasvatuksen rakentamiseksi. (Koivunen & Lehtinen, 2015.)

Lapsen sosioemotionaalisen kehityksen ja mielenterveyden tukeminen on yksi varhaiskasvatuksen tehtävistä. Jokaisella lapsella on oikeus tulla hyväksytyksi, arvostetuksi ja rakastetuksi omana itsenään. Aikuisen tehtävänä on vastata lapsen sosiaalisen- ja tunne-elämän kasvun tarpeisiin sekä tukea lapsen myönteisen minäkuvan ja hyvän itsetunnon kehitystä. Sosiaaliset- ja tunne-elämätaidot tarkoittavat lapsen kykyä tulla toimeen itsensä ja muiden kanssa, kykyä tunnistaa omia tunnetilojaan ja säädellä niitä sekä kykyä hahmottaa ja ymmärtää sosiaalisia suhteita ja sopeuttaa omaa käyttäytymistään suhteessa toisiin. Varhaiskasvatuksen ammattilaisen tehtävänä on tukea vanhempia turvallisessa ja myönteisessä kasvatuksessa, toimia itse kannustavana ja turvallisena kasvattajana sekä tunnistaa mahdollinen kaltoinkohtelu, puuttua siihen ja auttaa lapsen lisäksi koko perhettä. (Sajaniemi, 2015.)

Varhaiskasvatuksessa tuetaan kommunikaatiota, vahvistetaan lasten kielellisiä taitoja ja valmiuksia sekä tuetaan kielellisen identiteetin kehittymistä. Tämä tapahtuu vahvistamalla lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielelliset taidot avaavat lapselle mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen. Lapsen kielellinen kehitys on yksilöllistä, se voi

samanikäisillä erota hyvinkin paljon toisistaan. Kielellisen kehityksen vaikeuksia ovat muun muassa äänne- ja äänivirheet, motoriset puhehäiriöt, dysfasia ja mutismi. Puheen kehittyminen on sidoksissa lapsen kykyyn saada kontakti hoitajaan, tarkkaavuuden ja oman toiminnan ohjauksen kehittymiseen, tunne-elämän säätelyn kehitykseen ja lapsen yleisen oppimisen edistymiseen. (Siskonen, 2014.) Kielen kehityksen haasteilla on todettu olevan yhteyksiä muihin kehityksen pulmiin kuten käytösongelmiin ja sosiaaliseen syrjintään ryhmässä vuorovaikutushaasteiden takia (Pihlaja, 2018, s. 197).

3.3 Varhainen puuttuminen, monialainen yhteistyö ja inklusio

Varhaiskasvatuksen ammattilaiset tekevät päivittäin yhteistyötä lasten vanhempien tai huoltajien kanssa. Kanssakäyminen lasten kanssa on tiivistä, ja lapsen ja varhaiskasvattajan välisestä suhteesta voi muodostua lapsen näkökulmasta tärkeä ihmissuhde. Ammattilaisen rooli korostuu silloin, kun lapsen hyvinvoinnista ja kehityksestä herää huoli. Varhainen puuttuminen ja huolen puheeksi ottaminen ovat oleellinen ammatillisen vuorovaikutusosaamisen osa-alue, jolloin varhaiskasvatuksen ammattilainen tuo esiin oman huolensa ja pyytää vanhemmilta apua ja yhteistyötä huolensa vähentämiseksi. (Eriksson & Arknil, 2012). Huolen herätessä lapsen tai perheen tilanteesta, tukena varhaiskasvatuksessa ovat kollegat, esihenkilö sekä monialaiset yhteistyökumppanit ja -tiimit, esimerkiksi lastensuojelun ja terveydenhuollon ammattilaiset. Useimmilla paikkakunnilla on olemassa sovitut yhteistyörakenteet ja toimintamallit näihin tilanteisiin. Lastensuojelulaki velvoittaa lastensuojeluilmoituksen tekemistä silloin, kun ammattilainen havaitsee tai saa tietää sellaisia seikkoja, joiden vuoksi lastensuojelun tarve on selvittävä. Neuvolan, lastensuojelun ja terapiapalvelujen työntekijää on mahdollista konsultoida, kun työssä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. (L 417/2007.)

Monialainen yhteistyö varhaiskasvatuksessa tarkoittaa lapsen ja perheen kanalta keskeisten ammattilaisten tekemää yhteistyötä perheen hyvinvoinnin vahvistamiseksi ja edistämiseksi. Eri alojen ammattilaiset tuovat monialaisen yhteistyön kautta verkoston erityisosaamisen ja näkemykset käyttöön lapsen tai perheen tueksi haastavassa tilanteessa. Dialogissa on mahdollista tarkastella eri

näkökulmia ja huomioida eri tekijöitä, kun rakennetaan arjen tukea koko perheelle. Yhteistyön keskiössä on aina lapsen etu. Lapsen osallisuus huomioidaan ja häntä kuullaan oman elämänsä asiantuntijana. Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat neuvola ja lastensuojelu. Neuvolan kanssa yhteistyötä tehdään erityisesti neljävuotiaan lapsen kohdalla toteutettavalla HYVE-mallilla, jolla nelivuotiaan kehitystä ja hyvinvointia arvioidaan vanhempien, neuvolan ja varhaiskasvatuksen yhteistyönä. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2022.)

Suomessa lapsen kehityksen ja oppimisen tukea on järjestetty aiemmin rakenteellisesti erillisten palvelujen avulla esimerkiksi tuen tarpeessa olevien lasten erityisryhminä. Jo vuodesta 1978 näkyvät erityispäivähoidon työryhmän muistioissa suositukset eriyttämisen sijaan kehityksen ja oppimisen tuen toteuttamista integraatioperiaatteiden mukaisesti. Yleisimpiä Suomessa ovat olleet integroidut erityisryhmät, joissa on erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja lapsia, jotka eivät erityistä tukea tarvitse. Integraation ongelmana on ollut sen jääminen fyysisen tai toiminnallisen integraation tasolle, jolloin sosiaalista integraatiota ei tapahdu. Integraation ongelma on ollut myös eettinen, lapsi on tervetullut kaikille yhteiseen varhaiskasvatukseen vasta kun hän täyttää tietyt edellytykset. Ongelma muodostuu, jos lapsi ei ikinä täytä näitä edellytyksiä. Integraatiosanan sijasta suomalaisessa varhaiskasvatuksessa on alettu käyttää sanaa inklusio, kyse ei ole samasta asiasta. Integraation tehtävänä oli purkaa segregatio eli erillisyys ja tuoda erityisen tuen lapset samaan päiväkotiryhmään muiden lasten kanssa. Inklusion lähtökohtana on kaikille yhteinen varhaiskasvatus ja lapsen tarvitsemat tukitoimet tuodaan hänelle hänen omaan ryhmäänsä. (Viitala, 2018, s. 53—54.)

Inklusion taustalla olevat arvot ovat kaikkien ihmisten tasa-arvo, yhtäläiset oikeudet, yhdenvertaisuus, osallisuus ja yhteisöllisyys. Inklusio on näiden arvojen toteuttamista käytännössä. (Viitala, 2018, s. 52—53.) Osallisuudessa on kyse lasten tasa-arvosta esimerkiksi sen suhteen, että jokaisella on oikeus päästä lähipäiväkotiin tai -kouluun (Takala, 2011). Tavoitteena ei ole pelkästään fyysinen pääsy, vaan myös kokemus siitä, että kuuluu sinne. Jokaisen ihmisen tulee voida tuntea itsensä lähiyhteisönsä ja yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi. Inklusioon kuuluvia arvoja ovat oikeudenmukaisuus, erilaisuuden kunnioittaminen, empatia ja rehellisyys. Inklusioon kuuluu kaikenlainen eksklusion, eli ulkopuolelle

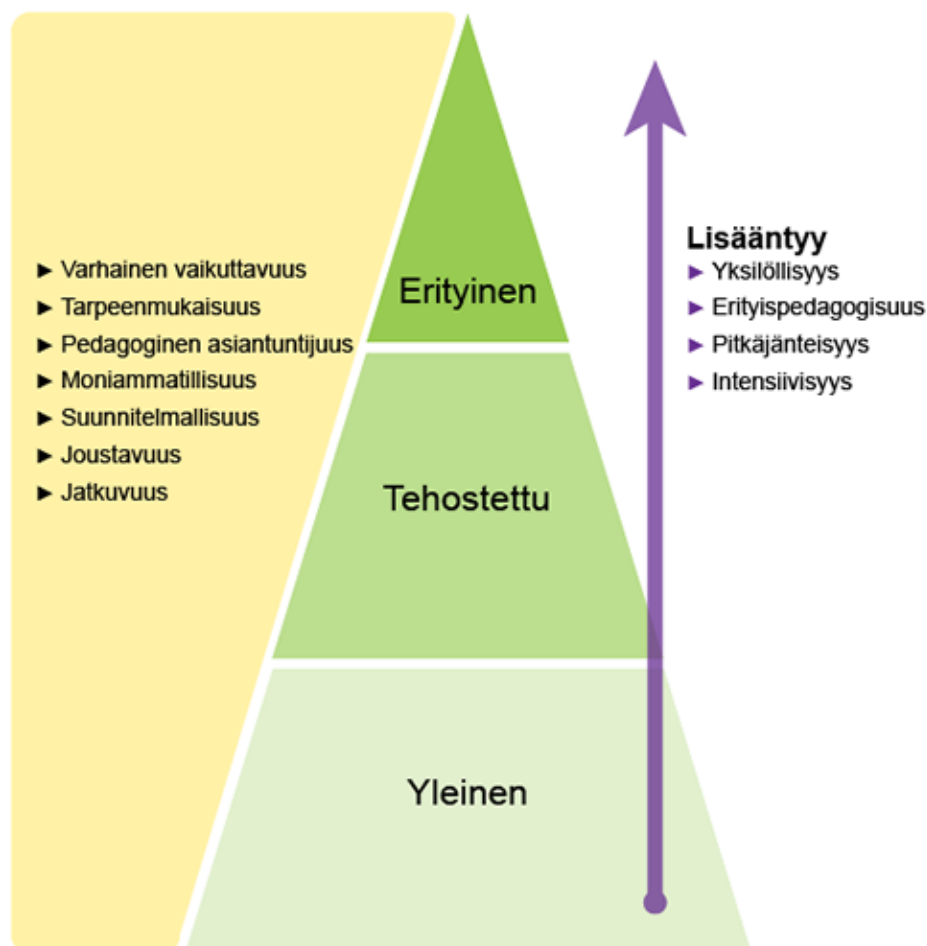
jättämisen tai jäämisen, vähentäminen. Inklusio tarkoittaa sitä, että minimoidaan kaikkien lasten kaikki esteet leikkiä, oppia ja osallistua. (Viitala, 2014.)

Uudistetussa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa puhutaan inklusiivisuudesta varhaiskasvatuksen järjestämisen periaatteena. Se tarkoittaa toiminnan järjestämisen arvoperustaa ja ideologiaa, kokonaisvaltaista ajattelutapaa, joka vaikuttaa pedagogiikan toteuttamistapaan. Inklusiivisuus tulisi mieltää kokonaisvaltaiseksi periaatteeksi, joka ohjaa toimintaa sekä lapsen oikeudeksi yhteisiin palveluihin ja opetukseen. Inklusiivisuus on monitahoinen ja -tasoinen ilmiö, jatkuvasti kehittyvä prosessi. Sitä on usein kuvattu ekosysteemisenä mallina, joka liittyy varhaiskasvatuksen järjestämisen paikkaan, lähipalveluperiaatteeseen ja tuen toteuttamiseen siellä, missä lapsi olisi muutenkin. Tavoitteena on lapsen mahdollisuus oppia ja maksimaalinen osallisuus. Toteutumisen arviointia tulisi tehdä enemmän ja johtamiseen kiinnittää nykyistä enemmän huomiota. Uudistuksessa varhaiskasvatuksen tavoitteeksi on lisätty lapsen oppimisen edellytyksien tukeminen, elinikäisen oppimisen edistäminen ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttaminen inklusion periaatteiden mukaisesti. (Opetushallitus, 2021-a.)

4 LAPSEN TUKI - KOLMIPORTAISEN TUEN MALLI

Päivitetty varhaiskasvatuslaki tulee sisältämään kolmiportaisuuden tuen antamisessa lapselle. Tuen antamista kuvataan kolmiomallilla kuvion 2 mukaisesti. Siinä korostuvat lisääntyvä yksilöllisyyden, erityispedagogiikan, pitkäjänteisyyden ja intensiivisyyden tarve tuen tarpeen lisääntyessä. (Niilo Mäki Instituutti, 2019.) OAJ:n mukaan kolmiportaisuus tulee saada varhaiskasvatukseen, ja varhaiskasvatuksen erityisopettajien määrää pitää lisätä. Näillä toimilla turvataan lapsen oikeus saada tukea oikea-aikaisesti, ammattimaisesti, pienryhmässä tai sairaalassa sekä erityisopetuksena. Tavoitteena on yhtenäistää annettava tuki varhaiskasvatuksesta toisen asteen loppuun saakka lakisääteisesti. Hallitus jätti esityksen varhaiskasvatuslain muuttamisesta eduskunnalle 27.9.2021.

(Opettajien ammattijärjestö, 2021.) Varhaiskasvatuslaki tunnistaa tuen, mutta sääntely ei muodosta vahvaa oikeudellista kokonaisuutta. Tuen toteuttaminen perustuu paikallisiin toimintatapoihin, jotka vaihtelevat (Opetushallitus, 2022).

Kuvio 2. Kolmiportaisen tuen malli ja sen tavoitteet (Niilo Mäki Instituutti, 2019)

4.1 Tuen tasot varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa

Yleinen pedagoginen tuki on kaikille lapsille tarjolla olevaa laadukasta varhaiskasvatusta ja arjen tilanteiden hyödyntämistä. Arjen tilanteet ovat monipuolisen oppimisen ja kehityksen perusta, joissa korostuu aikuisen herkkyys kuulla lasta. Strukturointi arjen toiminnoissa tukee kaikkia lapsia samoin kuvien ja tukiviittomien käyttäminen arjen kommunikoinnissa. Rakenteellinen tuki tarkoittaa oppimisympäristön muokkaamista lasta tukevaksi. Hoidollinen tuki ottaa huomioon lapsen yksilölliset tarpeet kuivaksi oppimisesta terveelliseen ravintoon sekä

pitkäaikaissairauksien vaatimiin erityistoimenpiteisiin. Pedagogista tukea toteutetaan myös pienryhmä- ja kerhotoimintana varhaiserityisopettajan toimesta. (Kempele, 2015.) Yleiseen tukeen kuuluu tiivis yhteistyö neuvolan kanssa esimerkiksi Hyve 4 -mallin mukaisesti. Hyve-malli on neljävuotiaan lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin arviointi vanhempien, päivähoidon ja neuvolan yhteistyönä. Yleinen tuki varhaiskasvatuksessa sisältää lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen, moniammatillisen yhteistyön, varhaiserityisopettajan palvelut, pienryhmätöiminnan tarvittaessa, puhetta tukevien ja korvaavien menetelmien käytön, päivästruktuurin ja ennakkoinnin sekä oppimisympäristön muovautuvuuden tilojen, välineiden, päiväjärjestyksen, menetelmien, vuorovaikutuksen ja työvuorojen osalta. (Marttila-Ojala, 2021.)

Tehostettu tuki on tarkoitettu lapsille, joita havainnoitaessa on noussut esiin huoli lapsen kasvusta, kehityksestä tai oppimisesta. Tehostettu tuki on yksilöllistä tukea usealla kehityksen osa-alueella tai laaja-alaista tukea yhdellä osa-alueella. Tuen piiriin siirrytään, kun yleisen tuen menetelmät ovat riittämättömät. Lapsen vahvuudet, tuen tarpeet sekä kehityksen tavoitteet kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan (vasu). Pedagoginen tuki tarkoittaa yksilöllisiä kommunikation, arjessa selviytymisen, uuden oppimisen ja ryhmän jäsenenä toimimisen tukemista. Rakenteellisessa tuessa henkilöresursseja ja taloudellista panostusta tarkastellaan ja tarvittaessa lisätään. (Kempele, 2015.) Tehostettu tuki varhaiskasvatuksessa voi tarkoittaa pienennettyjä ryhmiä, integroituja erityisryhmiä, ryhmän suhdeluvun väljentämistä, ryhmäkohtaista tai henkilökohtaista avustajaa, varhaiserityisopettajan resurssien kohdentamista, kuljetuspalvelua varhaiskasvatukseen sekä pedagogisia, tavoitteellisen toisin toimimisen keinoja ja erityispedagogisen osaamisen vahvistamista esimerkiksi konsultaatioiden avulla. (Marttila-Ojala, 2021.)

Erityinen tuki on lapsen yksilöllistä tuen tarvetta. Mikäli lapsen tuen tarve edellyttää vahvaa kokoaikaista tukea ja erityispedagogista tai hoidollista kasvun, oppimisen ja kehityksen tukea, toteutuu tuki varhaiskasvatuksessa lapselle erityisen tuen muodossa. Erityistä tukea on myös lapsen tunne-elämän, sosiaalisten taitojen tai vakavan sairauden vuoksi tarvittava yksilöllinen, kokoaikainen aikuisen läsnäolo, hoito ja tuki. Yhteistyö huoltajien ja kuntouttavien tai hoitavien tahojen

kanssa korostuu. Kehitysvammaiset lapset saavat kuntouttavaa varhaiskasvatusta. Koko varhaiskasvatuksen tulee olla valmistautunut antamaan erityistä tukea kaikille lapsille, esimerkiksi selkokielen käyttäminen arjessa on edellytys laadukkaalle varhaiskasvatukselle. (Panula, 2007.) Erityinen tuki perustuu tuen vahvistumiseen entisestään. Rakenteellisen tuen osuus korostuu ja henkilökohtaisen avun tarve kasvaa. Henkilöstöresurssia tulee lisätä tai ryhmäkokoja pienentää. (Kempele, 2015.)

4.2 Tuen muodot varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa

Tuki tulee suunnitella siten, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuu parhaalla mahdollisella tavalla. Tuen tarkoituksena on mahdollistaa lapselle yhdenvertainen oikeus edellä mainittuihin asioihin tarpeen mukaan valittujen tukimuotojen avulla. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2021-a.) Pedagoginen tuki perustuu ajatukseen varhaisesta tuen tarpeen tunnistamisesta. Sen tarkoituksena on ehkäistä varhaisessa vaiheessa oppimiseen liittyviä haasteita sekä taitopuutteiden kasautumista. Pedagoginen tuki on suunnitelmallista ja monialaista, sen avulla luodaan käsitys nykytilanteesta ja asetetaan tavoitteita. (Sandberg, 2021.) Pedagoginen tuki on esimerkiksi pienryhmätoimintaa, ennakointia, arjen strukturointia päivä- ja viikko-ohjelman avulla, lapsen yksilöllistä ohjausta sekä erilaisten apuvälineiden käyttöä arjessa. Apuvälineinä käytetään muun muassa kuvakortteja, kuulosuojaimia, aurinkolaseja ja turvaleluja. Toiminnan edellytyksenä on koko henkilökunnan sitoutuminen ja johdonmukainen toimiminen tilanteissa. Tällöin myös tuen tarkoituksenmukaisuutta voidaan arvioida ja kehittää. (Heiskanen, 2018, s. 101–102, s. 104.) Hallituksen esityksessä pedagogisen tuen muodoiksi listataan toistuvat toiminnot ja päivästrukturi, sensitiiviset ja saatavilla olevat kommunikointitavat sekä lapsen tarpeisiin vastaamiseen tarvittavat yhteisesti sovitut toimintatavat ja -menetelmät. Tukeen kuuluu toiminnan suunnittelu, havainnointi, havaintojen dokumentointi ja arviointi sekä erityisopettajan antamat konsultaatio- ja opetuspalvelut. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2021-b.)

Rakenteellisella tuella tarkoitetaan sitä, että varhaiskasvatuksen tilat, resurssit, työolosuhteet ja lapsen kanssa työskentelevä organisaatio ovat rakenteellisesti soveltuvia tuen antamiseen (Toivonen-Visti, 2019). Kyseessä ovat resurssisidonnaiset tukimuodot, kuten ryhmä koko ja sen rakenne, henkilökunnan määrä, koulutustaso ja erityisosaaminen sekä asianmukaiset ja käyttöön soveltuvat tilat. Rakenteellista tukea on myös henkilökohtaisen avustajan antama yksilöllinen ohjaus, vaikka toiminta onkin pedagogista tukea, lisäresurssi luetaan rakenteelliseksi tueksi. (Heiskanen, 2018, s. 102.) Rakenteellisen tuen muotoja ovat esimerkiksi henkilöstön osaamisen lisääminen, henkilöstön lisääminen lapsiryhmään ja henkilöstörakenteen laajempi tarkastelu sekä ryhmäkoon pienentäminen. Varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustamispalvelut ja apuvälineiden käyttäminen luokitellaan rakenteellisen tuen muodoiksi. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2021-a.) Hoidollinen tuki on lapsen sairaanhoidollisiin, perushoittoon, hoivaan ja avustamiseen liittyviä tukitoimia. Tällaiseksi tueksi luokitellaan esimerkiksi diabeteksen hoitoon kuuluvat mittaukset sekä lääkkeiden antaminen (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2021-b).

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Teimme selvityksen siitä, miten varhaiskasvatuksessa Keski-Suomessa kolmportaista tukea annetaan. Opinnäytetyön teema oli jo varhain tiedossa, mutta aihe tarkentui prosessin edetessä. Teimme ajatuskartan ideapaperista ja yhdestä sivujuonteesta löytyikin ajankohtaisuudessaan kiinnostava aihe: miten kolmportaista tukea annetaan varhaiskasvatuksessa. Katsoimme, että paras asiantuntemus löytyy kentältä, sillä koulutuksista ja kirjallisuudesta saa teoretietoa, mutta ei kokemusta. Tuleva lakimuutos tuo varhaiskasvatukseen velvoitteen, joka muuttaa varhaiskasvatuksessa annettavan tuen virallisemmaksi. Opinnäytetyön aihe oli paitsi mielenkiintoinen, myös vaikea. Aiheen valinta perustui alusta lähtien omaan kiinnostukseen ja ammattialoihin, ja se tarkentui, kun aloimme

keskustelemaan tuen muodoista varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen näkökulmista.

5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä on tehnyt selvityksen kehityksen ja oppimisen tuesta sekä inklusiivisuudesta varhaiskasvatuksessa. Työryhmä selvitti tuen toteutumista tutkimustiedon, kyselyn ja pienryhmäkeskustelujen pohjalta. Tämä selvitys on perustana lapselle annettavan tuen yhdenmukaistamisessa uusissa varhaiskasvatussuunnitelmien perusteissa. Inklusioperiaatteen kehittämisen tarkoituksena varhaiskasvatuksessa on lisätä ymmärrystä ja osaamista lapsen kokonaisvaltaisen edun mukaisesti. (Heiskanen ym. 2021.) Tämä on tuorein tutkimus ja aiheesta on tehty myös useita opinnäytetöitä. Meidän työmme tavoitteena oli selvittää ja koota Keski-Suomen alueella käytössä olevia menetelmiä kolmiportaisen tuen antamiseksi. Opinnäytetyömme aihetta miettiessämme kiinnostus tähän aiheeseen heräsi, kun kuulimme tulevasta varhaiskasvatustlain muutoksesta ja mahdollisista tuen antamisen uudistuksista.

Tutkimuksessa halusimme vastaukset kahteen kysymykseen:

- Miten kuntien varhaiskasvatussuunnitelmissa näkyvä kolmiportainen tuki toteutuu käytännössä?
- Millaisia tuen antamisen tapoja ja menetelmiä on käytössä varhaiskasvatuksessa?

5.2 Tutkimusmenetelmät ja -ympäristö

Mietimme tutkimuksen tekemistä koko Suomen alueella. Rajasimme aluetta ja totesimme, että Keski-Suomen alueelta löytyy eri kokoisia kuntia ja paljon varhaiskasvatusyksiköitä. Asuinpaikkamme huomioiden valinta oli luonteva, mikäli tutkimusaineiston keräämiseksi olisi tarvittu haastatteluja, olisimme päässeet tekemään haastattelut tarvittaessa paikan päälle. Toinen opinnäytetyön tekijöistä

on työryhmässä, joka valmistelee Hankasalmen kunnan uutta paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa, joten lähialueella käytössä olevat menetelmät kiinnostavat myös siitä näkökulmasta. Seutukunnallisen yhteistyö on noussut laadukkaan varhaiskasvatuksen keskiöön. Lähikuntien välinen toiminta luo yhdenvertaisia toimintamalleja varhaiskasvatukseen.

Opinnäytetyömme aihetta on toistaiseksi tutkittu vähän. Tutkimuksellinen pääpaino on kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa (Kananen 2014, s. 60–61). Tarkoituksena oli löytää käytännössä hyviksi havaittuja menetelmiä tuen antamiseksi kolmiportaisen tuen mallin eri tasoilla. Laadullinen tutkimus perustuu aiheen ymmärtämiseen ja tarkoituksena on muodostaa kokonaisvaltainen kuva aiheesta (Hirsjärvi ym., 2009, s. 161; Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 64). Tutkimuksemme on osittain kvantitatiivinen, kyselylomake oli rakennettu siten, että osa kysymyksistä oli avoimia ja osa vaihtoehdollisia. Saimme tällä tavoin tietoa aiheeseen liittyvien termien olemassaolosta, käytöstä ja sisällöistä käytännössä.

Laadullinen kyselylomake ei menetelmänä vaadi tutkijan suoraa kontaktia tutkimuskohteeseen (Hirsjärvi ym., 2009, s. 194). Päädyimme kyselylomakkeen käyttöön, koska se oli pandemia-aikana turvallinen ja kontaktiton tapa kerätä tietoa. Tämä katsottiin hyväksi myös siksi, että tutkittavia on paljon. Laajalla alueella tehtävä tutkimus oli tällä tavalla helppo organisoida ja oli ajankäytöllisesti mielestämme onnistunut valinta. Haastatteluun olisi pitänyt varata aikaa työntekijöiden työpäivän aikana ja hektisessä päiväkotiarjessa se ei välttämättä ole mahdollista, varsinkin jos tulee yllättäviä sairaspöissaoloja. Anonyymisti lomakkeella vastaamisen arvelimme tuovan meille myös enemmän vastaajia kuin haastattelu, joka olisi vaatinut kohtaamisen vähintään etäyhteydellä.

Tutkimukseen osallistuvat ihmiset valittiin aiheen kannalta tarkoituksenmukaisesti, työntekijöillä on arjen käytännöistä ajankohtaista tietoa. Kohdejoukon valinta on aiheen ymmärtämisen näkökulmasta oleellista (Hirsjärvi ym., 2009, 164). Teoriapohjaiset suunnitelmat eivät kerro käytännöstä niin paljon kuin työntekijän käytössä olevien menetelmien toimivuuden arviointi työntekijän itsensä arvioimana. Laitoimme kyselyyn mukaan yhteystietolomakkeen, johon sai halutessaan jättää yhteystietonsa, koska halusimme mahdollisuuden jatkaa tutkimusta

teemahaastattelulla, mikäli ilmenee tarvetta. Pohdimme, että mikäli saamamme vastaukset kaipaavat tarkennuksia tai jos aineistosta nousee jokin teema muita enemmän, voisi haastattelulle olla tarvetta. Teemahaastattelulla voidaan tutkia erilaisia ilmiöitä ja etsiä ratkaisuja ongelmiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 87). Tästä kuitenkin luovuimme, koska saimme työmme kannalta riittävästi aineistoa kyselyn vastauksista ja vastauksissa esiin tulleet asiat ja menetelmät eivät kaivanneet lisäselvitystä. Emme kokeneet tarpeelliseksi lähteä haastattelun avulla hankkimaan lisää tietoa.

Jotta esitettyjä kysymyksiä ei tulkittaisi väärin, on niiden oltava mahdollisimman selkeitä ja yksiselitteisiä (Leinonen ym., 2017, s. 91–92). Kysymystenasettelua mietimme paljon, virhetulkinnan mahdollisuudet pyrittiin minimoimaan muokkaamalla kysymykset lyhyiksi ja lomakkeessa vastauksia odotettiin vain yhteen kysymykseen kerrallaan. Kyselylomake on puolistrukturoitu, kun osaan kysymyksistä on vastausvaihtoehdot valmiina (Eskola & Suoranta, 2014, s. 87). Kyselylomakkeemme oli puolistrukturoitu, sillä se sisälsi sekä avoimia kysymyksiä että vaihtoehdollisia kysymyksiä. Survey-tutkimuksessa esitetään samat kysymykset rajatulle ihmisryhmälle (Hirsjärvi ym., 2007, s. 188). Tutkimuksessamme on viitteitä survey-tutkimuksesta, koska valitsemamme kohdejoukko oli rajattu ja jokainen vastaaja vastasi samoihin kysymyksiin. Kysymykset käsittelivät kolmiportaisen tuen mallin eri tasoilla annettavaa tukea. Lähestyimme aihetta siten, että otimme termit yleinen-, tehostettu- ja erityinen tuki sekä kolmiportaisen tuen malli kysymyksiin selittämättä niitä. Teimme valinnan, että emme kysy mitä kyseinen termi työntekijän mielestä tarkoittaa, vaan halusimme vastaajan keskittyvän antamaan meille tiedon hänellä käytössä olevista menetelmistä tuen antamiseksi varhaiskasvatuksessa.

5.3 Aineiston keruu, analyysi ja eettinen pohdinta

Opinnäytetyössämme keräsimme käytössä olevia menetelmiä ja toimintamalleja varhaiskasvatuksen työkentältä tuen antamiseksi ja arvioimiseksi. Teimme tutkimuksen ilman työelämän yhteistyötahoa. Aineisto kerättiin Webropol-kyselylomakkeella (Liite 1), joka jaettiin Keski-Suomen kuntien (23 kpl) varhaiskasvatuksen esihenkilöille saatekirjeineen (Liite 2) sähköpostitse, ja he jakoivat sen

eteenpäin työntekijöilleen. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista, korostimme kuitenkin sen ajankohtaisuutta ja merkityksellisyyttä alalla. Kysely oli auki kaksi viikkoa ja muistutimme kyselystä noin viikko ennen sen sulkemista.

Vastauksia toivottiin sekä julkisen että yksityisen sektorin työntekijöiltä. Vastaajat ovat varhaiskasvatuksen ammattilaisia, joilta halusimme käytännön työssä hyviksi havaittuja menetelmiä antaa tukea kolmiportaisen tuen mallin eri tasoilla. Tarvittaessa teimme tutkimuslupasopimuksen, kaikki kunnat eivät sitä vaatineet. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja vastaaminen tapahtui nimettömänä. Kyselyn vastaukset tallennettiin ja jaoteltiin heti kyselyn sulkeuduttua alakategorioihin. Avoimiin kysymyksiin tuli vapaamuotoisia vastauksia, näin saimme tietoa suoraan työkentältä. Vastaaja saattoi tosin vastata kysymyksiin useita kertoja, mutta mikäli uutta informaatiota ei ollut, vastaukset ohjautuivat olemassa oleviin kategorioihin. Vaarana oli, että vastaukset ovat ympäröityjä tai epäselviä, mutta näin ei käynyt. Saimme selkeitä vastauksia, joita ei tarvinnut tulkita.

Laadullisen aineiston analyysiin ei ole suoraviivaista ohjetta, tapa määräytyy aineistoa kerätessä (Hirsjärvi & Hurme, 2017, s. 136). Laadullisessa tutkimuksessa olennaisinta ei ole aineiston suuri koko, vaan aineistoa ajatellaan olevan riittävästi, kun uusi tapaus ei enää tuota tutkimuskysymysten kannalta oleellista uutta tietoa. Tätä kutsutaan aineiston kylläntymiseksi tai saturaatioksi. (Eskola & Suoranta, 1998, s. 48.) Aineistolähtöisessä analyysissä teoreettinen käsitteistö luodaan aineiston pohjalta, teoriaohjaavassa analyysissä teoreettiset käsitteet ovat olleen olemassa ainakin osittain aiempien tutkimusten perusteella. Teoriaohjaavassa analyysissä tutkija päättää minkä verran taustateoria ohjaa analyysiä. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 188–190.) Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineisto pelkistetään ja kootaan hierarkia kokoavan käsitteen muodostamiseksi. Temaattisessa analyysissä aineistosta havaitaan ilmiötä ohjaavat perustai johtoajatukset, ja näiden ympärille kerätään teemaan liittyvä kokonaisuus. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 201–204.) Sisällönanalyysia käyttäen aineistosta saadaan tiivistetty ja selkeä kuvaus, kadottamatta sen sisältämää informaatiota (Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 91, 108). Tavanomaisesti sisällönanalyysin avulla aineistosta etsitään yhtenäisiä piirteitä, mutta usein esiin nostetaan myös poikkeuksia tutkimuksen kiinnostavuuden lisäämiseksi (Eskola & Suoranta, 2014, s.

187). Sisällönanalyysin sanotaan olevan väljä teoreettinen kehys, jolla aineiston analyysi voidaan aloittaa (Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 91, 108).

Tutkimusaineisto analysoitiin aineistolähtöisesti ja teemoihin jakamalla. Tallensimme vastaukset ensin tuen tasojen alle. Ryhmittelimme ne kolmen otsikon alle. Havaittuamme, että samoja menetelmiä ja apuvälineitä tuen antamiseksi löytyy eri ryhmistä, siirsimme vastauksista esiin nousseet menetelmät käyttötarkoituksen mukaisiin ryhmiin. Esimerkiksi Time Timer oli vastauksena jokaisen tason tuen antamisen apuvälineenä, mutta tiimalasin lisäksi ainoa nimetty keino ajan käytön ja -kulun hahmottamisen tukemiseksi. Tästä syystä Time Timer laitettiin uuden otsikon ”Aika” alle.

Kolmiportaisen tuen malli on tuttu käsite perusopetuksessa, mutta uusi terminä varhaiskasvatuksen lainsäädännössä. Vaikka aiheeseen liittyvät termit ovat olleet kauan käytössä, niiden sisältö vaihtelee paikkakunta- ja työpaikkakohtaisesti varhaiskasvatuksessa. Vastauksia analysoidessa havaitsimme, että kysymysten asettelu antoi meille lisää informaatiota termien käytön ongelmallisuudesta: perusopetuksessa käytettävät termit olivat tuttuja, mutta niille ei ollut samoja merkityksiä eri varhaiskasvatyksiköissä. Tästä syystä tuen eri tasoilla annettavaan tukeen tuli samoja vastauksia vastaajasta riippuen. Tutkimuskysymyksiin saimme vastaukset tutkimalla aineistoa kysymys kerrallaan ja koska vastauksissa oli ristikkäisyyksiä, teimme päätelmän, että kysymyksissä esiintyneet termit yleinen-, tehostettu- ja erityinen tuki ovat vielä varhaiskasvatuksessa vakiintumattomia merkityksiltään. Tutkimus toteutettiin kuitenkin tieteelliselle tutkimukselle ominaisia eettisiä periaatteita noudattaen. Tuomi ja Sarajärvi (2009, s. 125) toteavatkin, että mitä avoimempi tiedonkeruun menetelmä on, sitä vaikeampi on miettiä tutkimusasetelman mahdollisia eettisiä kysymyksiä etukäteen.

Laadullisessa tutkimuksessa tulee kuitenkin muistaa, että tutkija tulkitsee aineistoa aina omista lähtökohdistaan ja toinen tutkija olisi voinut tulkita tätä samaa aineistoa eri tavalla. Toinen opinnäytetyömme tekijöistä työskentelee varhaiskasvatuksen opettajana ja soveltanut kolmiportaisen tuen mallia työssään. Hän on ollut laatimassa oman paikkakuntansa paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa osana työryhmää. Toisella meistä on työkokemusta perusopetuksesta ja kolmiportaisen tuen mallin mukaisen tuen antamisesta siellä. Omat kokemuksemme

ja tietomme alalta saattavat vaikuttaa tutkimustuloksien tulkintaan, joten tutkijan objektiivisuus ei tässä tutkimuksessa täysin täyty. Toisaalta aikaisempi tieto ja kokemus voi olla hyödyksi tutkimuksen tekemisessä ja auttaa meitä löytämään vastauksista käytännön kannalta oleellisemmat asiat sekä mahdolliset ristiriidat, koska menetelmät ja termit ovat meille tuttuja entuudestaan. Objektiivisuuden lisäämiseksi päädyimme jakamaan tutkimustulosten analyysivaiheessa tehtävät niin, että varhaiskasvatuksessa tutkimuotoja käyttänyt lähtikin perehtymään itselle vieraampaan alueeseen eli tutkimusympäristöön ja -menetelmiin. Näihin enemmän perehtynyt otti vastausten jaottelun vastuulleen. Näin omien ennakkotietojemme ja -ajatustemme vaikutukset pyrittiin minimoimaan. Tutkimuksen yleistettävyyden kannalta on tärkeää pohtia aineiston kokoa, vaikka laadullisessa tutkimuksessa ei yleensä pyritäkään yleistettävyyteen (Tuomi & Sarajärvi, 2009, s.85).

Tutkimuksen eettisyydestä kävimme keskustelua. Eniten mietitytti aihe, joka on niin lähellä omaa arkea, että ennakkokäsitykset olisivat voineet vaikuttaa tutkimuksen tekemiseen. Henkilötietoja emme tutkimukseemme kysyneet, pohjatiedoiksi keräsimme työskentelypaikkakunnan ja ammatin. Näin kyselyyn sai vastata anonyymisti ja tunnistaminen on lähes mahdotonta. Aineisto kerättiin Webropol-kyselyn avulla, vastaukset tallennettiin meidän henkilökohtaisessa käytössämme olevalle ulkoiselle tallennuslaitteelle, vastaukset olivat vain meidän käytössämme ja ne tuhottiin analysoinnin jälkeen. Olemme perehtyneet aiheeseen työn kautta ja koko opintojemme ajan, sillä olemme kiinnostuneita tuen antamisesta ja sen vaikuttavuuden arvioimisesta. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja kyselyn pystyi keskeyttämään milloin tahansa. Annoimme saatekirjeessä yhteystiedot, jos jotain kysyttävää kyselyyn, tietojen käsittelyyn, käyttöön tai säilytykseen tai muuhun opinnäytetyötämme koskevaan asiaan ilmenee. Olemme suunnitelleet ja toteuttaneet työn suunnitelman mukaisesti. Käyttämämme teorian tietoon viittasimme ohjeita noudattaen, aiempien tutkimusten tekijöitä asianmukaisesti kunnioittaen. Toimimme rehellisesti, avoimesti ja tarkasti, parhaan kykymme mukaan. Pohdimme myös omaa suhtautumistamme aiheeseen ja objektiivisuuden mahdollisimman hyvää toteutumista. Pyrimme työssämme noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistusta hyvästä tieteellisestä käytännöstä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012.)

6 TULOKSET

Vastaajia oli yhteensä 42, 11 eri kunnasta: 16 varhaiskasvatuksen opettajaa, kymmenen varhaiskasvatuksen lastenhoitajaa, kahdeksan varhaiskasvatuksen erityisopettajaa, kolme esihenkilöä ja viisi muuta, jotka kertoivat olevansa yksityisiä perhepäivähoitajia tai lastenohjaajia. Julkisen sektorin työntekijöitä vastaajista oli 38 ja yksityisen sektorin neljä. 35 kertoi, että työskentelypaikkakunnalla on käytössä kolmiportaisen tuen malli, neljä vastaajaa kertoi, että ei ole ja yksi vastaaja ei tiennyt onko malli käytössä. Vastaajista 29 valitsi, että tehostetun- tai erityisen tuen saamisen edellytyksenä ei ole diagnoosi, kuusi vastasi, että on ja kuusi ei tiennyt. Kysyimme myös kolmiportaisen tuen mallin käyttämisestä työskentelykunnassa, mutta saamamme vastaukset eivät vaikuttaneet analyysiin, sillä vastaukset olivat joko, että on käytössä tai en tiedä. Jokaiselle tuen tasolle saatiin vastauksia, joten kolmiportaisuus on tuttu termi, vaikka käytännöt vaihtelevat. Tutkimustuloksista näkyi, että alueen suurimmissa kunnissa varhaiskasvat- tajiilla on käytössään useita menetelmiä tuen antamiseksi, kun taas pienissä kun- nissa työskentelevät nimesivät lukumääräisesti vähemmän heidän käytössään olevia menetelmiä. Vastanneilla varhaiserityisopettajilla (VEO) oli ammattialojen edustajista käytössään eniten menetelmiä sekä tuen tarpeen arviointiin että tuen antamiseksi. Yksityisillä palveluntarjoajilla menetelmiä oli käytössään vähiten, heidän vastauksissaan varhaiserityisopettajan konsultointi nousi yleisimmäksi ar- jen keinoksi arvioida tuen tarvetta ja antaa tukea.

6.1 Tuen tarpeen arviointi

Tuen tarvetta varhaiskasvatuksessa arvioidaan tutkimuksen mukaan monialai- sesti ryhmässä. Ryhmään kuuluvat lapsen lähipiirin ihmiset, varhaiskasvatusryh- män henkilökunta tai perhepäivähoitaja sekä varhaiskasvatuksen opettaja, ku- raattori tai erityisopettaja. Tarvittaessa mukana ovat myös neuvola, psykologi, lääkäri tai muu hoitokontaktin edustaja, sosiaalityön kautta perheneuvola tai per- hetyö sekä tukipalveluista tulkki tai terapeutit. Arviointia tehdään myös kuntien työryhmissä, joilla on eri nimiä kuten Vartu-hanke (varhaisen tuen toimintamalli),

VaKu-ryhmä (varhaiskuntoutustyöryhmä) ja Vaka-tiimi (varhaiskasvatustiimi). Näihin kuuluu varhaiskasvatuksen ammattilaisia ja muiden alojen ammattilaisia kuten koulukuraattori.

Lukutaitoa arvioidaan LUKIVA-testillä, puheen- ja kielenkehitystä Kettu- ja Lumiukko-testeillä. Useissa vastauksissa nimetty Halinalle on puheen- ja kielenkehityksen harjaannuttamisohjelma, jota käytetään varhaiskasvatuksessa kolmevuotiaiden kanssa. Suomea toisena kielenä puhuvien suomen kielen ymmärtämisen ja puheilmaisuuden taitojen kehittymistä arvioidaan vastausten mukaan Lauran päivä-, Repun takanassa-, Roihusten eväsretki- ja Kielireppu-ohjelmilla. Kielipeda on työväline, joka tukee monikielisten lasten suomen kielen oppimista. Muutamassa vastauksessa mainittiin matemaattisten taitojen arvioinnissa käytössä olevan Niilo Mäki Instituutin Lukimat-testi.

Enemmistö kertoi kehityksen arvioinnin välineinä käytössä olevan kolmevuotiaille Hali- ja viisivuotiaille Kehu-menetelmän sekä parissa vastauksessa PEP-R:n 0,5–7-vuotiaiden kehityksen ja käyttäytymisen arviointimenetelmänä. Neurologisen kehityksen arvioinnissa käytetään vastausten mukaan yleensä LeNe-testiä, yksittäisissä vastauksissa kerrottiin piirrostartkailun (KPT) antavan viitteitä sen hetkisestä kehityksestä ja Pikkuportaattien toimii kehityksen seuraamisen apuvälineenä.

Varhaiskasvatuksen lastenhoitajien vastauksissa havainnointi oli eniten käytetty työväline tuen tarvetta arvioitaessa. Varhaiskasvatuksen opettajilla havainnoinnin lisäksi esiin nousivat suuntaa antavat testit ja kartoitukset kuten lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma (LEOPS), johon on kirjattu lapsen vahvuudet ja kehittämistarpeet sekä Lene-testi ja Taaperon arki -materiaali. Varhaiskasvatuksen erityisopettajien vastauksissa korostui myös havainnoinnin merkitys sekä moniammatillisten työryhmien antamat näkemykset tuen tarpeesta. Yhdessä vastauksessa oli listattuna Varhaiskasvatuksen arki, KPT ja Makeko. Toinen kertoi käyttävänsä Lukiva-, Kummi 13-, Kili ja Kuttu -menetelmiä. Varhaiskasvatuksen esimiesten vastauksista ilmeni, että tuen tarpeen arviointi tapahtuu heidän näkökulmastaan prosessinomaisesti ja monialaisesti. Yksi kertoi henkilökunnan ja varhaiserityisopettajan yhteistyön olevan arvioinnin perusta, yksi nosti esille

neuvolan, terapeuttien ja läheisten yhteistyön ja yhdessä vastauksessa nostettiin esiin tapauskohtainen tilannearvio, johon osallistuvat tahot päätetään tarpeen mukaan.

6.2 Yleinen tuki

Kysymykseen yleisen tuen antamisesta varhaiskasvatuksessa vastasi 41 henkilöä. Ammattiryhmien edustajien näkemykset yleisen tuen antamisesta arjessa olivat lähes samanlaisia. Yleinen tuki on päivittäin ryhmässä annettavaa, kaikille kohdistettua tukea, yksilölliset tarpeet huomioiden ja se muodostuu ryhmän tarpeiden mukaisesti lapsilähtöisesti. Yleinen tuki on pedagogisesti suunniteltua, tavoitteellista toimintaa, jota johtaa varhaiskasvatuksen opettaja noudattaen varhaiskasvatuslakia. Ns. ”normaali arki”, jossa käytetään apuna kaikkia ryhmän lapsia hyödyttäviä tukikeinoja. Yhteistyön merkitys korostui vastauksissa; henkilökunta suunnittelee ja toteuttaa toimintaa omien havaintojen pohjalta kunkin lapsen tarpeiden mukaisesti, perheiden ja monialaisten toimijoiden kanssa yhdessä.

Käytännössä yleinen tuki on vastausten mukaan ajan, ympäristön ja toiminnan muokkaamista esteettömäksi. Päivästrukturiin kuuluvat kuvitetut ohjeet, säännöllinen päivärhythmi ja pilkotut sanalliset ohjeet. Ympäristöä voidaan muokata sermien ja pienryhmätoiminnan avulla sekä yksilöllisesti apuvälinein: kuulosuojaimien, Time Timerin, tiimalasin ja kynätuen avulla. Kommunikoinnin tukeminen monipuolisesti näkyi vastauksissa, yleisesti arjessa ovat käytössä kuvat, viittomat ja pikapiirtäminen. Kuvia käytetään monella tavalla; tunnetaitojen kartuttamiseen, arjen siirtymien ja tapahtumien havainnollistamiseen, ohjeistamiseen ja kannustamiseen. Konkreettisina apuvälineitä painopeitto ja istuinaluset mainittiin muutamissa vastauksissa. Arkeen oleellisesti kuuluva leikkiminen, sekä ohjatusti leikkiminen että lapsen kanssa leikkiminen, tuli vastauksista esiin lapsen kasvun ja kehityksen tukimuotona. Leikkikaluja sijoittelemalla voidaan myös tukea esimerkiksi ryhmäytymistä tai sosiaalisia taitoja. Ennakoimalla voidaan esimerkiksi siirtymätilanteita porrastaa ja tehtävien tekemistä rauhoittaa. Lapsi saa siten tarvitsemansa tuen pukemiseen tai wc-asiointiin, kun työntekijällä on sopivan kokoinen ryhmä ohjattavana. Pienryhmätoiminta voi olla taitotasojen,

mielenkiinnonkohteiden tai kaverisuhteiden mukaisesti järjestettyä, jolloin yksilöllisten vahvuuksien tukemiseen voidaan keskittyä enemmän. Varhaiskasvatuksen lastenhoitajista kolme ja opettajista neljä vastasi, heidän tukenaan yleisen tuen keinojen kartuttamisessa on mahdollisuus käyttää säännöllisesti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluita.

6.3 Tehostettu tuki

Kysymykseen tehostetun tuen antamisesta vastasi 41 henkilöä. Kaikkien vastanneiden varhaiskasvatuksen esihenkilöiden vastauksissa tehostettu tuki on monialaisen yhteistyön lisäämistä. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat vastasivat tehostetun tuen kysymykseen laajimmin. Heidän vastauksissaan korostettiin eniten toiminnan tavoitteellisuutta. Suunnitelmallisuus ja ennakointi sekä arviointi mainittiin yli puolessa vastauksista. Varhaiskasvatuksen opettajien vastauksissa eniten nousi esiin yksilölliset ratkaisut, joita arjessa tehdään lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseksi. Yksi maininta oli työvuorosuunnittelusta, jossa tehostetun tuen lapsi tulee huomioida, koska tukea annetaan arjessa lisäämällä aikuisen läsnäoloa ja ohjausta. Kuvat ja tukiviittomat ovat käytössä kommunikoinnin tukena yli puolella vastanneista. Varhaiskasvatuksen lastenhoitajat kertoivat, että tehostetun tuen antaminen näkyy tiiviimpänä ja suunnitelmallisempaan yhteistyönä erityisopettajan kanssa ja ohjaus kohdennetaan yksilöllisemmin lapsen tarpeet huomioiden. Kahdessa vastauksessa kerrottiin henkilökohtaisten kuvien käytön toimivan arjessa tehostetun tuen antamisen muotona.

Tehostettua tukea varhaiskasvatuksessa tarvitseva lapsi on kyselyn mukaan usein myös monialaisen työryhmän ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan osaamisalueen piirissä. Päiväkoteihin tuodaan erityisosaamista tiimien ja terapeuttien avulla. Vastauksissa tuotiin esille myös perhepäivähoidon haaste; päiväkotiin on tarjolla konsultaatiopalveluja ammattilaisille, mutta perhepäivähoitajat jäävät yksin painimaan asioiden kanssa. Joillain tehostetun tuen piirissä olevilla lapsilla on HOJKS, jolloin havainnoinnilla ja monialaisella yhteistyöllä saadaan yksilöllinen toimintamalli tehtyä lapsen tarpeita vastaavaksi. Kyselyn mukaan tehostettu tuki

vaatii henkilökunnalta venymistä, käytännössä se tarkoittaa sitä, että henkilöstöresursseja tarkastellaan enemmän, työvuorosuunnittelussa otetaan huomioon se, ettei ryhmän kaikkia työntekijöitä mitoiteta täysimääräisinä, avustajien määrää lisätään niihin vuoroihin, joissa on tehostettua tukea tarvitsevia lapsia ja monialaista yhteistyötä lisätään. Tehostetun tuen lapsien kanssa työskentelevällä henkilökunnalla on tarkemmat tiedot siitä, kuinka toimitaan eri tilanteissa. Yhteistyön merkitys korostuu vastauksissa, perheen ja asiantuntijoiden kanssa työskennellään tiiviisti ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki kohdentuu enemmän yksittäiseen lapseen kuin ryhmään kokonaisuutena.

Siirtymien ja tulevien tapahtumien ennakointi kuvilla ja sanallisesti muistutettuna on toimivaksi havaittu tukimuoto enemmistön mukaan. Tukiviittomia käytetään tehostetun tuen muotona lähes yhtä paljon kuin ennakointia ja kuvia. Kuvitetun ohjeistuksen lisäksi leikkejä ja omia valintoja voi näyttää kuva- tai leikkitauluilta, jolloin lapsen vapaus valita ja mahdollisuus sitoutua valintaan helpottuu. Time Timer mainittiin lähes jokaisessa vastauksessa ajankäytön ja -kulun hahmottamisen apuvälineenä. Yli puolet vastaajista kertoi, että istuintyynyä käytetään keskittymisen tukemiseen, kolme kertoi, että käytössä on henkilökohtainen kalenteri ennakoinnin apuvälineenä ja lyhyet, tarvittaessa piirrettyjä ohjeet ymmärtämisen tukena oli käytössä kahdella vastaajalla. Aktiivileluilla tuetaan keskittymistä ja erityisesti pitkissä siirtymissä ja odotustilanteissa aktiivilelujen mukana kuljettaminen helpottaa tilanteessa olevaa lasta.

Tunnetilojen ja itsesäätelyn tueksi liikennevaloilla saadaan positiivisen toiminnan vahvistaminen vihreällä, keltainen pysäyttää lapsen miettimään tapahtumaa ja punainen varoittaa, että toiminta pitää lopettaa. Yli puolet vastaajista kertoi, että tilanteiden selvittämiseen käytetään apuna joko kuvia, viittomia tai pikapiirtämistä. Kommunikoinnin haasteisiin oli kuvien, piirtämisen ja viittomien lisäksi kyselyssä mainittu kielivihko, jonka sanoja vihkoa käyttävän lapsen kanssa käytiin päiväkodissa läpi. Ensin ja sitten -kortit ovat kyselyn mukaan käytössä laajasti. Pienryhmätoiminta ja toimintojen porrastaminen sekä henkilökohtaisten tavoitteiden huomioiminen eriyttämällä toimivat tehostetun tuen muotoina. Pienryhmissä toiminta mietitään ryhmän lapsille sopivaksi ja ryhmä voidaan muodostaa tuen tarpeet lähtökohtana, jolloin ryhmälle suunnitellut toiminnot palvelevat kaikkia

pienryhmän lapsia. Toisinaan tarvitaan jatkuvaa aikuisen läsnäoloa turvaamaan fyysistä koskemattomuutta, myös oma avustaja ja paikka olivat vastauksina. Tehostetun tuen muodoksi mainittiin yhdessä vastauksessa niin sanottu tukilapsi. Tällöin ryhmässä olevat lapset voivat olla toisilleen vertaistukena kasvussa ja kehityksessä esimerkiksi leikki- tai sosiaalisten taitojen vahvistajana.

Kyselystä ilmeni, että tehostettu tuki on kohdennetumpaa ja yksilöllisemmin annettavaa kuin yleinen tuki. Tällöin esimerkiksi kaikille näkyvillä olevat päiväohjelman kuvat voidaan käydä lapsen kanssa kahden kesken läpi. Vastaajat kertoivat tehostetun tuen olevan käytännössä:

Tehostetussa tuessa mukautetaan lapselle arkea, käytetään kuvia tehostetusti kommunikoinnin tukena ja annetaan lapselle henkilökohtaisempaa ohjausta.

Toimintaa ja tavoitteita arvioidaan useammin kuin yleisessä tuessa. Tehostetun tuen katsotaan olevan pitkäkestoisempaa ja silloin on muitakin toimijoita mukana.

6.4 Erityinen tuki

Kysymykseen erityisen tuen antamisesta vastasi 41 henkilöä. Varhaiskasvatuksen esihenkilöt kertoivat vastauksissaan, että erityistä tukea annettaessa henkilöstöresursseja lisätään ja monialainen yhteistyö lisääntyy. Varhaiskasvatuksen erityisopettajien vastauksista näkyi lisääntynyt yhteistyö vanhempien ja monialaisen verkoston kanssa. Pienryhmäopetus mainittiin kahdessa vastauksessa ja suurin osa nosti esiin säännöllisen ja tiiviin työskentelyn lapsen kanssa. Apuvälineitä on vastaajien mukaan käytössä enemmän kuin tehostetun tuen piirissä olevien lasten kanssa työskennellessä ja avustajan tuki mainittiin kolmessa vastauksessa. Varhaiskasvatuksen opettajien vastauksista enemmistö kertoi erityisen tuen olevan moniammatillista yhteistyötä ja arjessa pitkälle vietyä yksilöllistämistä. Dokumentointi ja koko työryhmän sitoutuminen sovittuun toimintaan tulivat esille kahdessa vastauksessa. Varhaiskasvatuksen lastenhoitajat kertoivat, että erityistä tukea tarvitsevalla lapsella on avustajan tuki vaihtelevasti käytössään, yhdessä vastauksessa oli mainittu nimetty omahoitaja. Lisääntynyt yhteistyö esimerkiksi terapeuttien kanssa oli neljässä vastauksessa.

Erityistä tukea varhaiskasvatuksessa annetaan kirjavin käytännöin. Tuen katsotaan olevat henkilökohtaisempaa HOJKS:n vuoksi, pitkäkestoista ja sitä arvioidaan säännöllisesti. Mittavimmillaan jatkuvaa henkilökohtaisen avun antamista, toisinaan ryhmäavustajan olemassaoloa tai muun henkilöstöresurssin lisäämistä ryhmään. Erityinen tuki on yhteisiä käytäntöjä ja yhteistyötä, jonka saumaton toimiminen moniammatillisesti nousi kyselyssä esille edellytyksenä laadukkaan erityisen tuen antamiselle. Yhteistyötahoiksi vastauksissa nimettiin varhaiserityisopettaja konsulttoijana sekä pienryhmä- tai yksilöopetuksen toteuttajana, terapeutit, terveydenhuollon ja sosiaalitoimen asiantuntijat sekä avustajat.

Varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan hoidollisen-, kasvatuksellisen- ja pedagogisen tuen tarve ja tavoitteet sekä maininta ”omasta opinpolusta” ja vaihtoehtoisten kommunikaatiokeinojen käytöstä. Yksilöllisten tarpeiden mukaisesti muokataan toimintatapoja joko ryhmän tai yksittäisen lapsen osalta. Aikaa, paikkaa ja tekemistä yksilöllistetään. Apuvälineinä käytetään kommunikaatiokansioita, ketutestisiä, kuvia, henkilökohtaisia valokuvia, pienryhmätoimintaa, päiväkirjaa, yksilöllisiä tehtäviä ja Time Timereita.

Erityiseen tukeen kuuluvat erilaiset tehtävät, joita tehdään eri aikaan tai eri paikassa kuin missä muu ryhmä tekee omia tehtäviään. Ennalta suunnitellut kokonaisuudet ja niihin tarvittavat erityistilat tai erilaiset ajankohdat ovat erityisen tuen muotoja. Esimerkkeinä tästä oli annettu mm. koritehtävät, joissa lapsi lajittelee asioita eri koreihin aamulla ennen muita rutiineja. Päivärutiinin kuvittaminen tai viittominen kahdestaan lapsen kanssa auttaa lasta hahmottamaan oman päivänsä ja mitä häneltä odotetaan. Erityisen tuen antamisen edellytyksinä ovat kyselyn mukaan tiivis moniammatillinen yhteistyö, havainnointi arjessa ja havaintojen dokumentointi sekä koko työyhteisön sitoutuminen sovittuihin toimiin. Erityisestä tuesta vastaajat kertoivat muun muassa seuraavaa:

Kun lapsi ei oman kehitystasonsa tai vammansa takia pysty osallistumaan varhaiskasvatuksen normaaliin toimintaan ilman toiminnan muokkaamista hänelle sopivaksi, avustetuksi tulemista tai apuvälineiden käyttöä voidaan puhua erityisestä tuesta.

Joka kerta erityinen tuki suunnitellaan yksilöllisesti vastaamaan kulloisenkin lapsen tarpeita.

6.5 Tuen antamisen haasteet

Puolet vastanneista varhaiskasvatuksen lastenhoitajista kertoi, että tarvittavaa tukea ei aina pystytä lapselle tarjoamaan. Vanhemmat voivat kieltää tuen antamisen, vaikka havainnot hoitopaikassa osoittaisivat lapsen hyötyvän tuesta. Tuen antamiseen tarvittavaa ammattilaista, esimerkiksi terapeutteja ei aina löydy. Tuen antamisen edellytyksenä olevan avustajan palkkaaminen ei onnistu. Myös äkilliset muutokset päivässä, suuret lapsiryhmät sekä henkilökunnan vaihtuvuus ja vähyytensä sekä koulutuksen puutteellisuus nähtiin tuen antamista vaikeuttavina tekijöinä. Tämän ammattiryhmän vastauksissa oli eniten havaintoja tarvittavan tuen antamisen esteistä.

Enemmistö varhaiskasvatuksen opettajista ja puolet varhaiskasvatuksen erityisopettajista kertoi, että tukea ei aina pystytä antamaan puutteellisten henkilöstöresurssien vuoksi. Ryhmässä voi olla useita tehostetun- tai erityisen tuen piirissä olevia lapsia, mutta henkilökuntaa ei ole lisätty eikä ryhmää pienennetty. Kaksi vastaajaa toi esiin sen, ettei opettajana pysty toteuttamaan riittäviä tukitoimia, vaikka muiden toimijoiden mielestä tukea annetaan riittävästi. Yhdessä vastauksessa nostettiin esiin henkilökunnan jaksamisen haasteet ja puutteellinen koulutus tuen antamisen esteinä.

Kysymykseen vastanneista varhaiskasvatuksen esihenkilöistä kukaan ei tiennyt tai pitänyt mahdollisena tilannetta, jossa lapsella olisi tuen tarve ja päätös tuen antamiseksi, mutta tarvittavaa tukea ei pystyttäisi tarjoamaan. Enemmistö kaikista vastaajista kertoi, että tuen saamisen edellytyksenä ei ole diagnoosi, ammattialojen edustajien vastauksien välillä ei ollut eroja.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Vastauksista kävi ilmi, että tehostetun- ja erityisen tuen antamiselle ei aina ole mitoitettu riittävää henkilöstöresurssia tai aikaa, toiminta näyttää paperilla paremmalta kuin sitä on mahdollista arjessa toteuttaa. Käytössä olevien termien merkitys vaihtelee. Kolmiportaisten tuen mallin termeille on vakiintuneet käytännöt perusopetuksessa, mutta varhaiskasvatuksessa niitä ei ole määritelty ja termien alla toimitaan monin tavoin lapsen tukemiseksi. Tämä näyttäytyi vastauksissa ristiriitana, lapset ovat eriarvoisessa asemassa asuinpaikkakunnasta riippuen, toinen saa yleiseen tukeen kuuluvana tukiviittomat avukseen, kun toisella paikkakunnalla kyseinen toiminta kuuluu erityisen tuen piiriin.

Varhaiskasvatuksen kentällä ei ole ollut yhtenevää käsitystä siitä, miten kolmiportaista tukea varhaiskasvatuksessa tulisi järjestää tai mitä sillä täsmällisesti tarkoitetaan. Hämärän peitossa on ollut myös mitä tarkoittaa tehostettu ja erityinen tuki varhaiskasvatuksessa ja kuka sitä voi saada (Pihlaja & Neitola, 2017). Tällä hetkellä suuri osa Suomen kunnista toteuttaa kolmiportaista tukea varhaiskasvatuksessa ilman valtakunnallisia ohjeistuksia, paikallisen suunnittelutyön turvin. Tämä on johtanut siihen, että eriarvoisuus alueellisesti on lisääntynyt ja lapset ovat eriarvoisessa asemassa tuen saamisen suhteen. Kunnat käyttävät tuesta eri nimityksiä, tuen menetelmät ovat osittain satunnaisesti valikoituja, eikä kunnilla ole yhtenevää käsitystä siitä, milloin lapsi on oikeutettu ja minkälaiseen tukeen.

Vastauksista havaitsimme, että menetelmiä käytetään tuen tasoilla monella tavalla. Tulkinta tuen antamisesta on kirjavaa ja siitä päättelimme, että käsitteiden tarkempi määrittely on välttämätöntä, kun uusia varhaiskasvatussuunnitelmia kunnissa aletaan tekemään. Huomasimme, ettei toiminnassa ole yhtenäistä linjaa ja tukea annetaan työpaikkakohtaisesti sovittujen sääntöjen mukaan. Tästä syystä näemme, että tarkemmat rajat ja selvemmat ohjeistukset ovat edellytys laadukkaalle tuelle, jota varhaiskasvatuksessa tullaan tarjoamaan. Inklusion ydinajatuksen mukaisesti jokaisen lapsen tulee saada kasvunsa ja kehityksensä tueksi yhdenvertaista, tasa-arvoista ja laadukasta varhaiskasvatusta. Menetelmien käytön opettaminen on ollut menestys, mutta niiden oikea-aikaisuus tai

tilanteeseen sopivuus ja tarpeeseen vastaavuus ovat vastausten mukaan huonolla tolalla. Lainsäätämisen taustalla on hyvä ajatus siitä, että saadaan jatkumo varhaiskasvatuksesta peruskoulun kautta toisen asteen opetukseen ja tukea saa ilman katkoksia. Kuitenkin haasteena on, että käsitteet ovat samat, mutta sisällöt eivät voi olla koko ajan samat.

8 POHDINTA

Tutkimuksen aihe oli meille odotettua vaikeampi, koska se on ajankohtainen ja työllistävä myös työssä tällä hetkellä. Selkeämpi aihe tai aiheen tarkempi rajaaminen olisi tuonut mukanaan helpotuksia, mutta saattanut samalla vähentää työn tekemisen mielenkiintoa. Oppimisprosessina tämä opinnäytetyö oli haaste; tuttu aihe, jota piti jo alkumetreillä alkaa avaamaan uudella tavalla. Olimme oletusten ja pohjatietojemme mukaisesti aloittamassa tutkimusta, jonka tarkoituksena oli tuoda esiin tuen antamisen tapoja käytännöstä. Tutkimuksen tekeminen parin kanssa mahdollisti laajemman näkökulman, pohdimme yhdessä erilaisia näkemyksiämme tuen antamisesta. Toisen perusopetustausta ja toisen pitkä varhaiskasvatuksen työkokemus loivat keskusteluun ristiriitoja ja keskustelimme aiheen eettisyydestäkin. Reflektointi, tasapuolisuus ja työnjako onnistuivat meidän kesken hyvin. Se, että asioista oli keskusteltava ja päätettävä yhdessä, toi mukanaan haasteiden ohella uuden oppimisen tilanteita. Tutkimuksen parissa työskenneltiin aktiivisesti koko prosessin ajan syksystä 2021 kevääseen 2022. Opinnäytetyön kanssa samaan aikaan suoritettavat työharjoittelut, työtehtävät ja muut opinnot toimivat osaltaan ajattelumme ja näkemystemme rikastuttajana. Toinen meistä opiskeli varhaiskasvatuksen suuntaavia opintoja opinnäytetyön tekemisen rinnalla.

Ammatillisesti pääsimme pohtimaan eettisyyttä laajemmin, kuinka tarkasti pitääkään asioista ottaa selvää ennen kuin voidaan tehdä linjauksia ja päätöksiä. Mietimme työntekijän roolia ja vastuuta, kun työtä tehdään laveasti ilmaistujen lakien

ohjaamina ja paikallinen päätöksenteko saattaa perustua erilaisiin arvoihin kuin mihin lainsäätäjät ovat omat päätöksensä perustaneet. Oma työmoraali ja hyvä koulutus pohja sekä asioiden kyseenalaistaminen saavat aikaan sen, että työntekijällä on mahdollisuus vaikuttaa paikallisesti tehtäviin päätöksiin. Se vaatii myös uskallusta puuttua epäkohtiin ja tuoda esille muutosehdotuksia.

Varhaiskasvatus on peruskoulujärjestelmän perusta. Varhaislapsuus on intensiivistä oppimisen ja kehityksen aikaa, siitä alkaa elinikäisen kasvun ja oppimisen polku. Pedagogisen painotuksen tulee olla kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus. Varhaiskasvatus on tavoitteellista ja suunnitelmallista toimintaa, jossa lasten kehitystä ja oppimista tuetaan, arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti. Yhtenä tavoitteena on huoltajien osallisuuden edistäminen, heillä on oltava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Keskeisenä tehtävänä on myös huoltajia osallistavien ja vaikutusmahdollisuuksia lisäävien toimintatapojen kehittäminen.

Kun lakimuutos astuu voimaan syksyllä 2022, se aiheuttaa pikaisella aikataululla reagointia, koska jokaisen kunnan pitää toteuttaa lain edellyttämä kolmiportaisuus tuen antamisessa jo elokuussa. Nopea muutosaikataulu asettaa omat haasteensa. Tällä hetkellä kunnissa on käynnissä ammattilaisista koottuja työryhmiä, jotka päivittävät varhaiskasvatussuunnitelmia annettujen tietojen pohjalta. Kii-reellä tehdyt muutokset eivät välttämättä palvele tukea tarvitsevaa lasta, tuen saaminen saattaa viivästyä lisääntyneen byrokratian vuoksi. Mietimme, että saavatko varhaiskasvatuksen ammattilaiset osaamisensa näkyviin, kun suunnitelmia ja ääri viivoja luodaan laadukkaana varhaiskasvatuksen takaamiseksi.

Paikallisia varhaiskasvatussuunnitelmia päivitetään kunnissa tällä hetkellä. Monialaiset työryhmät koostuvat perusopetuksen ja varhaiskasvatuksen ammattilaisista, joille tämän opinnäytetyön tuloksista voi olla hyötyä suunnittelutyössä. Esimerkiksi eri tuen tasoja pohdittaessa menetelmien ja apuvälineiden valikoima voidaan konkreettisesti kirjoittaa kunnan strategiaan. Tutkimustuloksemme sisältävät konkreettisia työkaluja, joita voidaan liittää suunnitelmiin. Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen välisessä yhteistyössä näemme tärkeänä, että käytettävät termit avataan ja katsotaan, että puhutaan samoista asioista. Mitä kolmiportaisuus

on päiväkodissa ja mitä koulussa, miten nämä eroavat toisistaan? Jäimme miettimään, olisiko selkeämpää, että tukea annettaisiin kolmiportaisesti, mutta niillä olisi eri nimet varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa.

Tutkimustulokset ovat Keski-Suomen alueella suuntaa antavia. Vastausten määrä ja laajuus antoivat hyödyllistä tietoa varhaiskasvatuksessa annettavasta tuesta työntekijöiden kertomana. Löysimme kyselyn avulla vastaukset tutkimuskysymyksiimme, ja havaitsimme, että termejä käytetään monella tavalla, tuen antaminen tuen eri tasoilla sisältää erilaisia menetelmiä ja ne ymmärretään eri tavoin eri työpaikoilla. Tästä päättelimme, että valtakunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan tulisi tarkemmin määritellä mitä tuen tarjoamisella tarkoitetaan. Havaitsimme iloksemme, että käytössä on paljon menetelmiä tuen antamiseksi, mutta paikallinen päättäminen on edelleen merkittävässä roolissa, joten arjen toiminta on kirjavaa. Erilaiset tulkinnat tai toimintatavat eivät mielestämme saa asettaa lapsia eriarvoiseen asemaan. Koska tarkkoja valtakunnallisia raameja ei ole määritelty tuen tasoista eikä käytettävistä menetelmistä, on vaarana, että laadukas varhaiskasvatus kärsii. Pitäisikö valtakunnallisesti määrittää yhteneväiset tavat havainnointiin, tuen antamiseen ja arviointiin?

Olisi mielenkiintoista tietää miten lakimuutos toteutetaan alueittain ja miten lain toteutumista valvotaan. Jatkossa tehostettu ja erityinen tuki vaativat toteutuakseen hallintopäätöksen. Mietimme, että tuleeko järjestelmästä joustamaton ja palveleeko tämä tuen tarpeessa olevaa lasta tarpeeksi nopeasti. Hallintopäätös takaa tuen antamisen, mutta lisää byrokratiaa. Toteutuuko yhdenvertaisuus maanlaajuisesti paikallisten suunnitelmien eroavaisuuksien vuoksi kuitenkin?

Asettamamme tavoitteet käytössä olevien menetelmien ja toimintatapojen kokoaamisesta saavutettiin. Havaitsimme, että samoja menetelmiä käytetään kirjavasti. Näyttää siltä, että kattokäsitteiden sisällöt eivät ole selkeitä ja yhdenmukaisia. Todellisuudessa saimme menetelmien lisäksi selville sen, että niitä käytetään vaihtelevasti. Lapset näyttävät olevan eriarvoisessa asemassa riippuen siitä missä paikkakunnalla ovat varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksen merkitys korostui mielestämme tämän havainnon myötä. Lakia säädettäessä ja kuntien varhaiskasvatussuunnitelmia tehtäessä tulee tuen tasoina käytettävät termit avata ja

niiden sisällöt määritellä tarkasti, jotta yhdenvertainen, tasa-arvoinen ja laadukas varhaiskasvatus toteutuu. Opimme kysymysten asettelun merkityksen, teimme virhearvion omien pohjatietojemme vuoksi ja kysymykset sisälsivät oletuksen, että vastaaja ymmärtää termit samoin kuin me. Tämä virhe kääntyi meidän eduksemme, kun saimme sen avulla lisätietoa aiheesta.

Kolmiportaisen tuen käyttöönotto varhaiskasvatuksessa, ei mielestämme ratkaise ongelmaa tuen toteutumisessa esiopetuksessa eikä myöskään varhaiskasvatuksessa. Alalla on tällä suuri pula pätevistä opettajista ja henkilöstöpula on havaittavissa koko varhaiskasvatuksen kentällä. Varhaiskasvatuksen opettajilla on suuri vastuu lasten kehityksen ja oppimisen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa. Suunnitelmat voivat olla hyvin tehtyjä, mutta pystyykö varhaiskasvatuksen henkilöstö toteuttamaan suunnitelmia, kun ryhmässä on paljon lapsia ja pula pätevistä työntekijöistä ja sijaisista on suuri.

LÄHTEET

- Autismiliitto.(i.a.) *Perustietoa autismista*. Saatavilla 2.2.2022. <https://autismiliitto.fi/autismi/perustietoa-autismista/>
- Eriksson, E. & Arnkil, T. (2012). *Huoli puheeksi*. Opas varhaisista dialogeista. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2014). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.
- Felitti, V. (2009). Adverse Childhood Experiences and Adult Health. *Academic Pediatrics*, 9.
- Geitel, J. & Keisala, S. (1.11.2021). *Neuropsykiatristen häiriöitten huomiointi varhaiskasvatuksessa*. [PowerPoint-diat]. Diakle. <https://diakle.diak.fi/>
- Hankasalmi. (tulossa) Hankasalmen kunnan varhaiskasvatussuunnitelma. Ku-
vio.1. *Varhaiskasvatuksen tuen tasot*.
- Heiskanen, N. (2018). Tuen prosessit ja lähtökohdat. Teoksessa P. Pihlaja & R. Viitala (toim.), *Varhaiserityiskasvatus*. (s.95—118) Jyväskylä. PS-kustannus.
- Heiskanen, N., Neitola, M., Syrjämäki, M., Viljamaa, E., Nevala, P., Siipola, M. & Viitala, R. (2021). *Kehityksen ja oppimisen tuki sekä inklusiivisuus varhaiskasvatuksessa. Selvitys nykytilasta kunnallisissa ja yksityisissä varhaiskasvatuspalveluissa sekä esitys kehityksen ja oppimisen tuen malliksi*. (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:13). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-829-8>
- Jäntti, E. & Savinainen, R. (toim.) (2019). *Nepsyt. Eryistä elämää*. Karisto.
- Kempele. (2015). *Kasvun ja oppimisen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa –Opas vanhemmille*. <http://www.kempele.fi/media/tiedostot/varhaiskasvatus-ja-opetus/varhaiskasvatus/kasvun-ja-oppimisen-tuki-30-9-2015.pdf>
- Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. (2015). *Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille*. PS-kustannus.
- L 417/2007. Lastensuojelulaki. 13.4.2007/417 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

- L 540/2018. Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- Neuvokas perhe. (2020). *Lapsen motoristen taitojen vahvistaminen*. <https://neuvokasperhe.fi/artikkeli/lapsen-motoristen-taitojen-vahvistaminen/>
- Niilo Mäki Instituutti. (2019). Kuvio 2. *Kolmiportaisen tuen malli ja sen tavoitteet*. <http://www.lukimat.fi/lukimat-oppimisen-arviointi/tietopalvelu/taustaa/kolmiportainen-tuen-malli>.
- Opettajien ammattijärjestö. (i.a.) *Kasvun ja oppimisen tuki varhaiskasvatuksessa saatava vihdoin kuntoon*. Saatavilla 18.4.2022 <https://www.oaj.fi/ajankohtaista/nakemyksemme/2020/kasvun-ja-oppimisen-tuki-varhaiskasvatuksessa-saatava-vihdoinkin-kuntoon/>
- Opettajien ammattijärjestö. (2021) <https://www.oaj.fi/politiikassa/tuki-toimivaksi-kolmiportaista-tukea-varhaiskasvatuksesta-toiselle-asteelle/#varhaiskasvatus-ja-esiopetus-tilanne-ja-ratkaisut>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2021-a). [https://vip-verkosto.fi/wp-content/uploads/2021/06/1.-Hallituksen-esitys-varhaiskasvatuslaiksi Kirsi-Lamberg .pdf](https://vip-verkosto.fi/wp-content/uploads/2021/06/1.-Hallituksen-esitys-varhaiskasvatuslaiksi-Kirsi-Lamberg.pdf)
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2021-b) *Hallituksen esitys eduskunnalle varhaiskasvatuslain muuttamisesta*. OKM004:00/2021 SÄÄDÖSVÄLMENTELU <https://minedu.fi/hanke?tunnus=OKM004:00/2021>
- Opetushallitus. (2018) *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018*. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Opetushallitus (2021-a) *Varhaiskasvatuksessa tarjottavan tuen muodot määritellään aiempaa tarkemmin – varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden päivitys versio lausunnon*. <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2021/varhaiskasvatuksessa-tarjottavan-tuen-muodot-maarittelaan-aiempaa-tarkemmin>
- Opetushallitus. (2021-b) *Mitä on varhaiskasvatus?* <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>
- Opetushallitus. (2021-c) *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden päivitys 2021–2022*. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteiden-paivitys-2021-2022>

- Opetushallitus. (2022) *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022*.
[https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitel-
mien-perusteet](https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitel-
mien-perusteet)
- Panula, Hanna (2007) *Erityistä tukea tarvitsevien lasten ja heidän perheidensä huomioiminen päivähoitojärjestelmässä*. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu.[https://jyx.jyu.fi/bitstream/han-
dle/123456789/7968/1/URN_NBN_fi_jyu-2007544.pdf](https://jyx.jyu.fi/bitstream/han-
dle/123456789/7968/1/URN_NBN_fi_jyu-2007544.pdf)
- Pihlaja, P. & Neitola, M. (2017). Varhaiserityiskasvatus muuttuvassa varhaiskasvatuksen kentässä. *Kasvatus & Aika* 11 (3) <https://elektra.helsinki.fi/oa/1797-2299/11/3/varhaise.pdf>
- Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) (2018). *Varhaiserityiskasvatus*. PS-kustannus.
- Sajaniemi, N., Suhonen, E. Nislin, M., Mäkelä, J. (2015). *Stressin säätely; kehityksen, vuorovaikutuksen ja oppimisen ydin*. PS-kustannus.
- Sandberg, E. (2021). *Pedagoginen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa*. PS-kustannus.
- Siskonen, T.; Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) (2014). *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. PS-Kustannus.
- Sivistysvaliokunta. (2021) Valiokunnan mietintö. Saatavilla 21.4.2022.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/SiVM_5+2018.aspx
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2012). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittely Suomessa*. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Viitala, R. (2014). *Jotenkin häiriöks*. Etnografinen tutkimus sosioemotionaalisista erityistä tukea saavista lapsista päiväkotiryhmässä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Viitala, R. (2018). *Inklusio ja inklusiivinen varhaiskasvatus*. Teoksessa P. Pihlaja & R. Viitala (toim.), *Varhaiserityiskasvatus*. (s.51—77) Jyväskylä: PS-kustannus

LIITE 1. Kysely

1 Pohjatiedot

Varhaiskasvatuksen lastenhoitaja

Varhaiskasvatuksen opettaja

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja

Varhaiskasvatusyksikön esimies

Muu, mikä?

2 Varhaiskasvatuksen palveluntuottaja

Julkinen

Yksityinen

3 Kunta, jossa työskentelet.

4 Onko kunnassanne varhaiskasvatuksessa käytössä kolmiportaisen tuen malli?

Kyllä

Ei

En tiedä

5 Millä menetelmillä tuen tarvetta arvioidaan?

6 Kuka tai mitkä tahot tuen tarvetta arvioivat?

7 Tarvitaanko tehostetun tai erityisen tuen saamiseen diagnoosi?

Kyllä

Ei

En tiedä

8 Miten yleinen tuki toteutuu käytännön työssäsi? Voit halutessasi antaa esimerkkejä.

9 Miten tehostettu tuki toteutuu käytännön työssäsi? Voit halutessasi antaa esimerkkejä.

10 Miten yleinen tuki toteutuu käytännön työssäsi? Voit halutessasi antaa esimerkkejä.

11 Miten yleinen ja tehostettu tuki eroavat toisistaan käytännön työssäsi? Voit antaa halutessasi esimerkkejä.

12 Millä menetelmillä arvioitte tuen tasolta toiselle siirtymisen?

13 Voiko olla tilanne, jossa tuen tarve ja päätös tuesta on olemassa, mutta tukea ei pystytä tarjoamaan?

Kyllä

Ei

En tiedä

LIITE 2. Saatekirje Varhaiskasvatuspäälliköille:

Pyydämme teitä jakamaan tämän alla olevan viestin varhaiskasvatuksen työntekijöille sekä kunnallisella että yksityisellä sektorilla kuntanne alueella.

Hei!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Diakonia-ammattikorkeakoulusta, Pieksämäen kampukselta. Opinnäytetyömme aihe on "Kolmiportaisen tuen toteutuminen varhaiskasvatuksessa - kokemuksia käytännöstä". Haluamme kyselyn avulla selvittää jo käytössä olevia kolmiportaiseen tukeen liittyviä käytäntöjä varhaiskasvatuksessa. Kohderyhmä tutkimuksessa on Keski-Suomen alueen varhaiskasvattajat.

Vastaaminen tapahtuu anonyyminä, eikä yksittäistä vastaajaa ole mahdollista tunnistaa, eikä vastauksia ole mahdollista yhdistää vastaajaan. Kysymyksiin vastaaminen on vapaaehtoista. Tutkimustuloksia käytetään opinnäytetyömme aineistona, tulokset säilytetään analysoinnin ajan ja ne tuhotaan tämän jälkeen.

Jokainen vastaus on tarpeellinen, jotta tutkimusaineisto olisi kattava ja opinnäytetyömme voisi tulevaisuudessa olla arjen työvälineenä varhaiskasvatuksen työntekijällä. Aihe on ajankohtainen, sillä peruskoulussa käytössä olevaa kolmiportaisen tuen mallia ehdotetaan hallituksen toimesta lisättäväksi varhaiskasvatuslakiin. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on löytää toimivia käytäntöjä kuntien avuksi, kun uuden lain mukaisia toimia otetaan käyttöön. Opinnäytetyömme ja kyselyn tulokset julkaistaan Theseus-tietokannassa kesän 2022 aikana.

Pyytäisimmekin vastauksia kyselyymme 27.1.2022 mennessä. Toivottavasti teillä olisi hetki aikaa vastata kysymyksiimme. Halutessasi voit jättää yhteystietosi lomakkeen loppuun ja osallistua haastatteluun, jossa esitämme muutamia aiheeseen liittyviä tarkentavia kysymyksiä.

Alla linkki kyselytutkimukseemme.

<https://link.webpolsurveys.com/S/E8EAF92A8423BF19>

Kiitämme vastauksistanne ja yhteistyöstä!

Anne Vuori & Hanna-Riikka Rissanen

LIITE 3. Muistutuskirje

Hei!

Vielä neljä päivää aikaa vastata kyselyymme liittyen kolmiportaisen tuen mallin käytännön toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa. Vastauksellasi on merkitystä.

<https://link.webpolsurveys.com/S/E8EAF92A8423BF19>

Anne Vuori & Hanna-Riikka Rissanen

Lisätietoja: hanna-riikka.rissanen@student.diak.fi